

Szturm na siedzibę Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w Ługańsku w 2014 r. jako przykład operacji służb specjalnych Federacji Rosyjskiej

Abstrakt

Autor analizuje zajęcie siedziby Służby Bezpieczeństwa Ukrainy (SBU) w Ługańsku w 2014 r. przez prorosyjskich manifestantów. Przedstawia także dobrze udokumentowane poszlaki wskazujące na to, że ługańska SBU została wybrana przez rosyjskie służby specjalne, aby odegrać rolę „wyzwalacza” wystąpień separatystycznych w Donbasie. Temu miało służyć między innymi zgromadzenie w magazynach tej jednostki ogromnych ilości amunicji, broni i materiałów wybuchowych, aby natychmiast po szturmie separatyści mogli przystąpić do tworzenia struktur militarnych. Zdaniem autora infiltracja ukraińskiego SBU i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych była łatwiejsza wskutek istnienia w nich rozgałęzionych sieci klientelistycznych. To umożliwiała politykom wrogim nowej władzy sterowanie instytucjami państwowymi w imię interesów strategicznych Federacji Rosyjskiej.

Słowa kluczowe

anomia, FSB, GU, Ukraina, SBU, technologie polityczne, powstanie w Donbasie, prorosyjski separatyzm.

Poza stałymi geopolitycznymi uwarunkowaniami rywalizacji o Ukrainę bezpośrednią przyczyną zintensyfikowania polityki Federacji Rosyjskiej w Ukrainie w 2014 r. było – postrzegane przez Rosjan jako strategiczne osłabienie ich potencjału militarno-politycznego – zagrożenie związane z ewentualną utratą tego kraju. Stanowił on dla Rosji część tzw. bliskiej zagranicy, tj. terenów byłych republik ZSRR postimperialnie traktowanych przez Kreml jako rosyjska strefa wpływów.

Uwarunkowania militarno-strategiczne

Rosja, prowadząc politykę hybrydową¹ (realizowaną od lat 20. XX w.² zawsze poniżej progu gorącego konfliktu), stanęła przed zadaniem strategicznego zabezpieczenia swoich interesów, gdy nie powiodło się – wskutek rozszerzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego – stworzenie neutralnej strefy buforowej z byłych państw satelickich ZSRR. Wejście w 1999 r. do NATO Polski, Czech i Węgier oraz w 2004 r. państw bałtyckich, Rumunii i Słowacji całkowicie zmieniło sytuację militarną Rosji, zdecydowanie ją pogarszając z jej punktu widzenia. Po rozpadzie ZSRR Rosja oparła bowiem swoje bezpieczeństwo na triadzie atomowej i znacznie zredukowała konwencjonalne siły zbrojne, co miało odciążyć pograżoną w kryzysie gospodarkę. Idea rozmieszczenia amerykańskiej tarczy atomowej (ang. Ground-Based Mid-course Defense System) w państwach Europy Wschodniej została zinterpretowana przez FR jako próba pozbawienia jej osłony atomowej³. Rozmowy w sprawie rozmieszczenia elementów tej tarczy między innymi w Polsce, które toczyły się od 2002 r., zakończyły się w 2008 r. zgodą RP oraz pozostałych państw regionu, pomimo gróźb ze strony FR⁴. Dla Rosji –przekonanej o tym, że Zachód zmierza do jej

¹ Termin określający całokształt działań rosyjskiego, wcześniej sowieckiego, aparatu państwowego mających na celu realizację strategicznych interesów Rosji w sytuacji zapóźnienia technologicznego i różnicy potencjałów gospodarczych. Ta polityka jest specyficzną formą konfliktu asymetrycznego, realizowaną środkami politycznymi, ale także za pomocą propagandy w jej wszystkich odmianach, dezinformacji i deprecji skierowanych do ośrodków władzy państw postrzeganych przez Rosjan jako wrogię.

² Szerzej o asymetrycznych działaniach sowieckich zob. M. Świerczek, *Jak Sowietci przetrwali dzięki oszustwu. Sowiecka deprecja strategiczna*, Warszawa 2021.

³ W razie hipotetycznego wyprzedzającego ataku nuklearnego ze strony NATO jakkolwiek odpowiedź odwetowa ze strony Rosji mogłaby w dużym stopniu zostać przechwycona przez systemy antyrakietowe. To oznacza, że wygrana w konflikcie atomowym, do tej pory uważana za logicznie wykluczoną ze względu na pewność obustronnego zniszczenia przeciwników, stawała się teoretycznie możliwa.

⁴ L. Harding, *Russia threatening new cold war over missile defence*, „The Guardian”, 11 IV 2007 r., <https://www.theguardian.com/world/2007/apr/11/usa.topstories3> [dostęp: 2 IX 2022]; T. Shanker,

osłabienia⁵ – oznaczało to, że parasol atomowy mógł przestać być gwarantem bezpieczeństwa. Dla postsowieckich sztabowców i rosyjskich wertykali władzy, skłonnych do postrzegania świata w kategoriach spiskowych, wiązało się to z kolei z ryzykiem konfliktu z NATO o charakterze konwencjonalnym, a w konsekwencji z koniecznością powrotu do tradycyjnej dla rosyjskiej myśli wojskowej koncepcji terytorium jako gwaranta bezpieczeństwa⁶. W związku z tym w opinii kremlo-wskich elit zachowanie za wszelką cenę Białorusi i Ukrainy w swojej strefie wpływów było niezbędne. Na to nakładały się zmiany postrzegania Ukrainy i Białorusi przez Kreml ewoluujące w kierunku paradygmatu państwo-właściciel, tj. odmawiania narodom tych państw statusu odrębnych nacji w imię przeświadczenia, że są to jedynie regionalne odnogi wielkiego narodu rosyjskiego⁷.

Do połowy I dekady XXI w. Rosja próbowała zatrzymać te państwa w swojej strefie wpływów metodami agenturalno-propagandowo-dyplomatycznymi. Dopiero zajęcie Krymu w 2014 r. było początkiem działań stricte militarnych, jednak – przynajmniej do chwili obecnej – bez wchodzenia w bezpośredni konflikt z dominującym gospodarczo i wojskowo blokiem zachodnim⁸. Wydarzenia z przełomu

N. Kulish, *Russia Lashes Out on Missile Deal*, „The New York Times”, 15 VIII 2008 r., <https://www.nytimes.com/2008/08/15/world/europe/16poland.html?hp> [dostęp: 1 IX 2022].

⁵ Propaganda FR, a wcześniej ZSRR i carskiej Rosji, przedstawia politykę zachodnią jako serię spisków wymierzonych w Rosję. Najpierw miały to być zabiegi Watykanu i jezuitów zmierzające do katolicyzacji prawosławia, potem intrygi Wielkiej Brytanii obawiającej się rosyjskiego ekspansjonizmu w Azji, a w latach 20. XX w. zakulisowe plany interwencji państw limitrofovych i zachodnich w ZSRR. Po II wojnie światowej do dzisiaj rolę arcywroga planującego zagładę Rosji przejęły Stany Zjednoczone. Wbrew dość częstemu na Zachodzie postrzeganiu tych tez jedynie jako zabiegów socjotechnicznych mających konsolidować społeczeństwo wokół ośrodków władzy wiele wskazuje na to, że taki paradygmat postrzegania rzeczywistości jest w pełni akceptowany przez rosyjskie elity.

⁶ Ogromne terytoria Rosji przekroczyły możliwości logistyczne zarówno La Grande Armée Napoleona, jak i hitlerowskich Niemiec.

⁷ Według obecnej rosyjskiej narracji Rosjanie rozpadają się na Wielkorusów, Małorusów i Białorusów – historycznie podzielonych, ale wyrastających z tego samego pnia językowo-kulturowo-religijnego. Wydaje się, że ta koncepcja, lansowana między innymi przez Władimira Putina, jest wtórna wobec postimperialnych interesów Rosji, ale należy przyjąć, że ta propaganda oddziałuje także na jej twórców. Por. В. Путин, *Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев»*, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> [dostęp: 17 V 2023].

⁸ Wydatki NATO na obronę wyniosły w 2022 r. **1 189 875 mln dolarów**. Zob. *Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2022)*, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220627-def-exp-2022-en.pdf, s. 7, tabela 2 [dostęp: 17 V 2023]. Federacja Rosyjska w tym samym roku wydała na swoje siły zbrojne **86,4 mld dolarów** (z uwagi na działania wojenne, w 2021 r. było to 65,91 mld dolarów). Zob. *Military spending in Russia from 1993 to 2022*, <https://www.statista.com/statistics/1203160/military-expenditure-russia/> [dostęp: 17 V 2023]. W 2022 r. wydatki FR na zbrojenia stanowiły zatem **7,2 proc.** wydatków NATO. Wynika z tego, że Rosja nie ma realnej możliwości prowadzenia wojny konwencjonalnej z Sojuszem.

2013 r. i 2014 r. Rosja zinterpretowała jako pucz będący spiskiem państw zachodnich⁹, więc z jej punktu widzenia niezbędne było przejście do kontrataku, aby pomniejszyć geopolityczne straty wywołane przejściem władzy przez ukraińską opozycję. W niniejszej analizie defensywny charakter NATO podkreślany przez władze Sojuszu nie ma znaczenia. Ważny jest bowiem sposób interpretacji rzeczywistości politycznej przez jej aktorów. Rosjanie – co wynika z wypowiedzi Władimira Putina i jego współpracowników – są przekonani, że poszerzanie NATO zmierza do strategicznej marginalizacji Rosji. W związku z tym, aby zrozumieć opisywany proces, analitycznie uprawnionym narzędziem jest przyjęcie ich sposobu postrzegania problemu.

Istotne jest przy tym, że w 2014 r. Rosja, podejmując działania wobec Ukrainy, była za słaba, aby zdecydować się na otwartą wojnę i narażenie się na nieuchronne sankcje Zachodu. Logika operacyjna wskazywała, że możliwe jest jedynie zaostrezenie polityki hybrydowej, jednak w taki sposób, aby uniknąć umiędzynarodowienia konfliktu. Z tego powodu władze Rosji postanowiły:

- a) szybko i sprawnie realizować politykę faktów dokonanych¹⁰,
- b) upozorować, że wydarzenia w Ukrainie są skutkiem procesów wewnętrznych zachodzących w tym kraju.

Powyższe było możliwe jedynie przy intensywnej infiltracji agenturalnej ukraińskich instytucji przez rosyjskie służby specjalne¹¹. Gdyby nie było agentury w ukraińskiej armii, SBU czy administracji, nie dałoby się ani przejść Krymu bez oporu ze strony ukraińskich sił zbrojnych, ani zainicjować insurekcji na wschodzie Ukrainy. Działania Rosjan były bowiem początkowo na tyle nieudolne i na tak niewielką skalę, że rutynowe działania ukraińskich struktur siłowych powinny były

⁹ I. Lopatonok, O. Stone, *Ukraine on Fire*, 20 VIII 2021 r., YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=pKcmNGvaDUu> [dostęp: 23 VIII 2022]; ciż sami, *Revealing Ukraine*, YouTube, 9 III 2022 r., <https://www.youtube.com/watch?v=jhu3lfgHhCI> [dostęp: 10 VIII 2022]; *Профессор из Оттавы доказал: в гибели «Небесной сотни» виновны мятежники евромайдана*, Live Journal, <https://urb-a.livejournal.com/12511220.html> [dostęp: 2 IX 2022]; *Профессор Иван Качановский (Канада): Масштабное расследование бойни на майдане*, https://ruskline.ru/opp/2015/oktyabr/17/professor_ivan_kachanovskij_kanada_masshtabnoe_rassledovanie_bojni_na_majdane [dostęp: 1 IX 2022]; *Освещение убийств на Майдане СМИ на Западе – грубое искажение» Интервью с Иваном Качановским*, East and West, 5 III 2019 r., <https://eastandwest.me/2019/03/05/interviu--ivan-kachanovski-snaiperi-maidan/> [dostęp: 28 VIII 2022].

¹⁰ Przykładem jest błyskawiczne przejście Krymu.

¹¹ Zob. *Генерал СБУ Александр Петрулевич. „ГОРДОН” (2017)*, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=IQOxmKCSYNc> [dostęp: 24 IX 2022]; *Кузьмук о министрах обороны Украины Саламатине и Лебедеве и главе СБУ Якименко*, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=xxC1SPlwZg> [dostęp: 25 IX 2022]; *У нас на всех уровнях управления государством огромное количество агентов ФСБ*, YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=OwNoS6Ay_0w [dostęp: 4 IX 2022].

zneutralizować zagrożenie ze strony separatystów kontrolowanych przez Federalną Służbę Bezpieczeństwa FR (ros. Федеральная служба безопасности Российской Федерации, FSB) i Główny Zarząd Wywiadowczy SG Sił Zbrojnych FR (ros. Главное управление Генерального штаба Вооружённых Сил Российской Федерации, GU).

Jako kazus ilustrujący tę tezę zostaną opisane wydarzenia, do których doszło we wschodniej Ukrainie, a ich przebieg i podłoże zostaną przeanalizowane¹².

Przyczyny wybuchu zbrojnego powstania na Donbasie

Skuteczna prowokacja mająca na celu wywołanie zbiorowej agresji w jakiejś społeczności wymaga spełnienia dwóch warunków: istnienia realnego konfliktu generującego silne napięcia międzygrupowe oraz braku zdecydowanej pierwszej reakcji ze strony gwarantów bezpieczeństwa tej społeczności¹³.

Ukraina – wskutek zaszłości historycznych sięgających XVII w.¹⁴ – rozpada się na dwa wyraźnie wyodrębnione etnosy¹⁵: Ukrainę Zachodnią (jako skutek trwającego kilkaset lat oddziaływania państw z kręgu cywilizacji łacińskiej¹⁶) i Ukrainę Wschodnią (będącą od ponad trzech wieków częścią Rosji, w której nakładały się na siebie cywilizacje: bizantyjska i mongolsko-stepowa). Różnice między tymi grupami oprócz odmiennego języka, tradycji oraz odwołań historycznych niezbędnych do samoidentyfikacji narodowej¹⁷ obejmowały także sferę gospodarczo-polityczną.

¹² Prorosyjskie powstanie w Donbasie miało być częścią skoordynowanych wystąpień zbrojnych obejmujących cały wschód i południe Ukrainy. Jednak dzięki zdecydowanym działaniom struktur niepaństwowych (głównie wywodzących się z Prawego Sektora oraz firm ochroniarskich Igora Kołomojskiego) aktywność rosyjskich agentów na południu kraju została skutecznie zablokowana.

¹³ Takie samo podłoże miał pogrom kielecki z 4 VII 1946 r. Bazował on na zadawnionych napięciach pomiędzy ludnością polską a żydowską, wzmocnionych przez stereotypy narodowościowe oparte na ludowej mitologii oraz na bierności Milicji i Urzędu Bezpieczeństwa, które mogły zainterweniować. Zob. S. Wójcik, *Na 30-lecie wyborów w Polsce*, „Zeszyty Historyczne” 1978, z. 43, s. 16–43.

¹⁴ W dniu 18 stycznia 1654 r. została zawarta tzw. ugoda perejasławska pomiędzy Hetmanatem i Bohdanem Chmielnickim a pełnomocnikiem cara Rosji Aleksego I, na mocy której Ukrainę poddano władzy cara. Zakończyło to dominację Rzeczypospolitej na Wschodzie, zapoczątkowując rusyfikację Kozaków zaporoskich.

¹⁵ Etnos – grupa ludzi mająca poczucie wspólnego pochodzenia, wspólną kulturę oraz odczuwająca więź grupową; też: zespół cech charakterystycznych dla takiej grupy ludzi. Za: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/etnos;2557154> [dostęp: 6 X 2022].

¹⁶ Czyli Rzeczypospolitej Polskiej, Węgier, Austro-Węgier, licznych osadników niemieckich.

¹⁷ Dla przykładu: na wschodzie Ukrainy ważnymi elementami identyfikacji pozostawały mit wojny ojczyźnianej oraz kult Lenina. Na zachodzie kraju, który był wrogi Rosjanom i komunistom, te elementy zostały wyeliminowane zarówno ze świadomości i pamięci ludzi, jak i z przestrzeni publicznej.

Wschód był bowiem ściśle zintegrowany gospodarczo z Rosją, w dodatku stanowił zaplecze polityczne dla Partii Regionów (ukr. Партія регіонів) wspieranej przez Kreml. Między wschodem i zachodem Ukrainy nie istniała wspólnota kulturowo-histeryczna, a interesy ekonomiczno-polityczne oraz tradycje językowo-kulturowe ściśle wiązały wschodnie obwody z Rosją.

Do połowy I dekady XXI w. nie było jednak wyraźnej wrogości pomiędzy mieszkańcami tych regionów, co wynikało z wysokiego stopnia sowietyzacji ludności zamieszkującej tę była republikę ZSRR oraz z braku zdecydowanej państwowej polityki tożsamościowej. Paradoksalnie, dopiero pomarańczowa rewolucja i wywołane nią instytucjonalne budowanie wspólnoty historyczno-narodowej opartej na zachodnioukraińskiej tradycji antyrosyjskiej, wywołały wyraźny rozdźwięk między rosyjskojęzycznym wschodem i w pełni zukrainizowanym zachodem¹⁸. Ten podział szybko znalazł odbicie w reprezentacji politycznej, gdyż rosyjskojęzyczny wschód Ukrainy stał się zapleczem politycznym Partii Regionów¹⁹, zachodnia Ukraina zaś głosowała na partie odwołujące się do retoryki narodowej, antyrosyjskiej i proeuropejskiej.

Próba wykreowania tożsamości narodowej w społeczeństwie, które różniło się pod względem etniczno-językowym, była zapewne konieczna, aby zachować unitarny charakter niejednolitego etnicznie, młodego państwa. Jednak ze względu na oparcie tożsamości niemal w całości na mitologii historycznej zachodniej Ukrainy zostało to wykorzystane przez FR do spolaryzowania wschodniej i zachodniej części kraju. Ten spór mógł stać się narzędziem polityki hybrydowej w asymetrycznej walce o zachowanie strategicznego bufora terytorialnego. Rosjanie w rozgrywkach o wschodnią Ukrainę posłużyli się całą gamą środków, między innymi wielozródłową²⁰ narracją, w której kładli nacisk na religijno-historyczno-kulturową jedność narodów wywodzących się z Rusi. Kreowano lub ożywiano mity oparte na historycznych zaszłościach, które miały skonfliktować Ukraińców (szerzej: Rusinów)

¹⁸ Przejawem tego konfliktu usankcjonowanym w prawie był stosunek do języka rosyjskiego, który przez partie o profilu nacjonalistycznym był rugowany z przestrzeni publicznej (pomimo tzw. ustawy o językach regionalnych z 2012 r.) i ostatecznie 23 II 2014 r. został pozbawiony statusu języka oficjalnego. Zob. S. Laack, *Mehrheit stimmt für Russisch als zweite Amtssprache*, Tagesschau, <http://www.tagesschau.de/ausland/ukraine344.html> [dostęp: 24 IX 2022]. W sytuacji, gdy 68 proc. populacji znało język rosyjski (a tylko 57 proc. ukraiński), a 45 proc. używało go na co dzień w domu, było to posunięcie ryzykowne politycznie i doprowadziło – z pomocą rosyjskiej agentury – do wybuchu społecznego niezadowolenia. Szerzej o etniczno-językowych problemach Ukrainy zob. В.Є. Хмелько, *Лінгвоетнічна структура України: регіональні особливості й тенденції змін за роки незалежності*, http://www.kiis.com.ua/materials/articles_HVE/16_linguaethnical.pdf [dostęp: 25 IX 2022].

¹⁹ *Виктор Янукович. Удар властью*, YouTube, 7 VII 2021 r., <https://www.youtube.com/watch?v=zyM-SuxjEhE> [dostęp: 3 IX 2022].

²⁰ Poczynając od prac historycznych, a na wytworach kultury popularnej kończąc.

z Zachodem. Ten był kojarzony z archetypem quasi-kolonialnego wyzyskiwacza, przy czym przywoływano zarówno postać antypolskiego Tarasa Bulby z XVI w., jak i rzeź wołyńską. Wspierano ruch rekonstrukcyjny ze wschodniej Ukrainy, łączony z szeroko rozpropagowaną inicjatywą poszukiwania ciał czerwonoarmistów, aby promować ideę „braterstwa broni braterskich narodów”. Przede wszystkim jednak przy pomocy służb specjalnych infiltrowano instytucje państwowe Ukrainy, początkowo korzystając z agentury KGB²¹, której akta zostały wywiezione do Moskwy jesienią 1991 r.²² Rosnąca w Ukrainie społeczno-ekonomiczna recesja wywołana kryzysem i szalejącą korupcją sprzyjała działalności werbunkowej, zwłaszcza że członkowie sieci informatorów odziedziczonej po KGB zajmowali najważniejsze pozycje w administracji państwowej i aktywnie uczestniczyli w zawłaszczaniu post-sowieckiego majątku. W ten sposób tworzył się ustrój oligarchiczny, maskowany pozorną demokracją²³. Zachwianie ukraińskiej państwowości było widoczne zarówno w sferze ekonomii (Ukraina przekształciła się z dziesiątej potęgi przemysłowej świata w jedną z najuboższych gospodarek Europy²⁴), jak i w życiu publicznym, w którym instytucje państwa z powodu korupcji zaczynały mieć charakter fasadowy²⁵. Jednakże proces społeczno-ekonomicznej degradacji przebiegał w odrębny sposób na agrarnym zachodzie i na uprzemysłowionym wschodzie, utrzymującym ściśle więzi koprodukcyjne z Rosją. Na poziomie makrostrukturalnym

²¹ Zob. Гиркин (Стрелков). Донбасс, МН17, Гаага, ФСБ, полудохлый Путин, Сурков, Божий суд. "ГОРДОН" (2020), YouTube, 18 V 2020 r., https://www.youtube.com/watch?v=hf6K6pJK_Yw [dostęp: 1 IX 2022].

²² Operacją przekazania dokumentacji do centrali kierował ówczesny zastępca przewodniczącego ukraińskiego KGB Jewgienij Marczuk, pierwszy szef SBU oraz czwarty z kolei premier Ukrainy. Zob. В. Вятрович, *Конец советской империи. 1991-й в Украине в документах КГБ*, Аргумент, 19 I 2012 r., <https://argumentua.com/stati/konets-sovetskoi-imperii-1991-i-v-ukraine-v-dokumentakh-kgb> [dostęp: 6 IX 2022].

²³ Pozorna demokracja polega na zachowaniu wszelkich formalnych cech tego ustroju, przy jednoczesnej nieformalnej kontroli nad wszystkimi instytucjami demokratycznego państwa ze strony oligarchicznego kapitału.

²⁴ Według International Monetary Fund już w 2021 r. (a więc przed wojną) dochód na osobę w Ukrainie był najniższy w Europie. Zob. IMF, <https://www.imf.org/external/datamapper/profile/UKR> [dostęp: 30 IX 2022].

²⁵ W 2022 r., pomimo toczącej się wojny i zaostrenia przez władze walki z korupcją, Transparency International lokowała Ukrainę na 116 pozycji spośród 180 krajów świata, uznając, że jest to najbardziej skorumpowany kraj Europy. Zob. Transparency International Ukraine (Трансперенці Інтернешнл Україна), *Corruption Perceptions Index*, <https://www.transparency.org/en/countries/ukraine> [dostęp: 17 V 2023]; *Russischer Angriff auf Kiew – Patriot-System offenbar beschädigt*, Spiegel, 16 V 2023 r., <https://www.spiegel.de/ausland/ukraine-russland-news-kiew-meldet-alle-18-raketen-abgeschossen-a-8025e47a-db57-473b-a2a8-6c83443171e3> [dostęp: 17 V 2023].

miało to odbicie w znacznie wyższych pensjach we wschodniej części kraju²⁶ oraz lepszej jakości świadczonych tam usług komunalnych. Do różnic kulturowo-językowych dołączył zatem czynnik ekonomiczny – niechęć zamożnych regionów do łożenia na zapóźnione ekonomicznie terytoria²⁷. To powodowało stały wzrost poziomu tzw. stopnia ryzyka kontrwywiadowczego opartego na poczuciu odrębności językowo-kulturowo-gospodarczej społeczeństwa zamieszkującego wschodnią (i południowo-wschodnią) Ukrainę. W sytuacji narastającego kryzysu społecznego potrzebny był tzw. *trigger*, czyli wydarzenie wyzwalające zbiorowe emocje, na tyle silny, aby przełamać obawy przed konsekwencjami prawnymi i skłonić do podjęcia bezprawnych działań²⁸. Takim wyzwalaczem był Euromajdan w Kijowie²⁹, którego skutkiem była ucieczka prezydenta Janukowycza z kraju. Ludność wschodniej Ukrainy uważała, że władzę przejęły ugrupowania wrogie Rosji i budujące elektorat na narodowej oraz antyrosyjskiej retoryce. Tym sposobem do już istniejącej motywacji separatystycznej dołączyło poczucie, że utracono reprezentację polityczną mogącą chronić grupowe interesy tej ludności³⁰. Wzmacniało je rozpowszechnione na rosyjskojęzycznym wschodzie przekonanie, że utworzenie nowej władzy jest rezultatem siłowego puczu niemającego szerokiej legitymacji społecznej. Z punktu widzenia FR był to najbardziej dogodny moment do tego, aby różnice interesów między wschodnią i zachodnią Ukrainą przekształcić w otwarty konflikt.

Pierwszym etapem działań było budowanie atmosfery niepewności i napięcia. Rozpowszechniano plotki o autobusach z Kijowa przywożących działaczy Prawego Sektora (ukr. Правий сектор), którzy mieli siłą pacyfikować wschód kraju sprzyjający Janukowyczowi³¹. Wykorzystywano przy tym retorykę rosyjskiej propagandy, zgodnie z którą partie odwołujące się do zachodnioukraińskiego elektoratu określano jako

²⁶ *Ukrainian salary map*, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ukrainian_salary_map.png [dostęp: 24 IX 2022].

²⁷ Identyfikacja motywacja, tj. ekonomiczna, jest podstawą działania większości znanych ruchów separatystycznych, m.in. w Katalonii, Szkocji czy ruchu Afrykanerów w RPA. Por. Y. Ryabinin, *The Basic Causes of the Contemporary Separatism*, „Journal of Geography, Politics and Society” 2017, nr 7, s. 5–9.

²⁸ Zob. szerzej: R. Borum, *Psychology of Terrorism*, University of South Florida 2004.

²⁹ Wystąpienia na Majdanie są coraz częściej interpretowane nie jako oddolne działanie, lecz jako inicjatywa głównego fundatora, tj. oligarchy Дмитро Фірташа, który później wypromował Petra Poroszenkę na prezydenta. Zob. *Новая Украина. Фильм 1. Дикие деньги*, YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=h4_u2LOzqIg [dostęp: 10 IX 2022]

³⁰ Poprzednio gwarantem interesów ludności rosyjskojęzycznej wschodu był wywodzący się z Partii Regionów Janukowycz. Por. *Виктор Янукович. Удар властью*, YouTube, 25 IV 2019 r., <https://www.youtube.com/watch?v=zyMSuxjpEhE> [dostęp: 3.09.2022].

³¹ *Донбасс: война, изоляция, безысходность. Новости никому не нужного региона*, YouTube, 23 XII 2020 r., <https://www.youtube.com/watch?v=Yk7ilJMd014> [dostęp: 17 IX 2022].

faszystowskie³². Pozwalało to na reaktywację wciąż żywego na wschodzie mitu wojny ojczyźnianej³³ i strachu przed banderowcami³⁴. Państwowe kanały rosyjskiej telewizji (powszechnie odbierane na wschodzie Ukrainy) epatowały odbiorców filmami z wydarzeń na Majdanie. Koncentrowano się przede wszystkim na atakach na milicję ze strony działaczy Prawego Sektora (zwłaszcza gdy mieli na sobie symbole, które mogły być zinterpretowane przez komentatorów jako odwołanie do faszyzmu). Ujęcia zamieszek były montowane tak, aby zwiększyć dynamikę ukazywanych wydarzeń, dodawano również odpowiedni podkład muzyczny. Kreowano podobieństwa między przeszłością ukraińskiego ruchu nacjonalistycznego³⁵ a teraźniejszymi zachowaniami, między innymi przez zrównywanie marszów z pochodniami członków NSDAP (niem. Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) z marszami organizowanymi przez Prawy Sektor czy też podkreślanie symboliki występującej u członków ukraińskich ugrupowań nacjonalistycznych (niem. *Wolfsangel*³⁶). Sprzyjały temu popełnione błędy, między innymi anulowanie tzw. ustawy o językach regionalnych, de facto odbierające prawo do języka rodzimego niemal połowie rosyjskojęzycznej populacji ukraińskiej, oraz dekomunizacja przestrzeni publicznej uderzająca w tożsamość historyczną wschodniej Ukrainy (zwłaszcza silnie zsowietyzowanego Donbasu, zamieszkałego w dużej części przez ludność rdzennie rosyjską³⁷). Doszło zatem do nałożenia się na siebie kilku istotnych przyczyn mogących prowadzić do zintensyfikowania działań separatystycznych na wschodzie kraju. Były to: różnice etniczno-językowe

³² Później zastąpiono to określenie nazwą „naziści” (ros. *нацисты*), aby jeszcze bardziej uwypuklić konotacje z ugrupowaniami z czasów II wojny światowej kolaborującymi z Niemcami. Na temat charakterystyki partii nacjonalistycznych i ich ideowych związków z nazizmem w optyce Rosji zob. film dokumentalny Igora Łopatonoka z 2016 r. pt. *Ukraine on Fire*.

³³ Zob. nieoficjalny hymn Donbasu, do którego teledysk zrealizował Państwowy Teatr Muzyczny w Doniecku. Nagromadzenie symboliki wiążącej wojnę ojczyźnianą z trwającą od 2014 r. wojną domową oraz połączenie jej z dynamicznym montażem i muzyką jest dobitnym dowodem na to, w jaki sposób kształtuje się percepcję rzeczywistości politycznej przez ludność Donieckiej Republiki Ludowej i Ługańskiej Republiki Ludowej. Zob. «Донбасс за нами». *Официальный клип премьеры*, YouTube, 11 V 2021 r., <https://www.youtube.com/watch?v=JQUiYm6iK7c> [dostęp: 1 VIII 2022].

³⁴ Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ. Офицер спецслужб – о «русской весне» и о том, почему в СБУ до сих пор работают сепаратисты*, Аргумент, 16 XII 2015 r., <https://argumentua.com/stati/kak-zakhvatyvali-luganskuyu-sbu> [dostęp: 5 VIII 2022]; *Что происходит в Луганске: захват СБУ и торги с властями*, Odessa Daily, 17 IV 2014 r., <http://odessa-daily.com.ua/news/chto-proishodit-v-luganske-zahvat-sbu-i-torgi-s-vlastyami-id64412.html> [dostęp: 5 VIII 2022].

³⁵ Bataliony „Nachtigall” i „Roland”, 14. Waffen-Grenadier-Division der SS (SS- Galizien).

³⁶ Modyfikacja runy Eihwaz używana przez nazistów. W nacjonalizmie ukraińskim symbolizuje litery hasła „idea nacji”.

³⁷ W czasach ZSRR do donbaskich kopalń i hut wysyłano z RFSRR byłych więźniów z nakazem pracy. Większość tych ludzi – po otrzymaniu mieszkań i bonusów socjalnych przeznaczonych dla górników – osiedlała się na Donbasie na stałe.

i kulturowo-historyczne, wyższy poziom życia we wschodniej części kraju (odzwierciedlający linię podziału między wschodnimi a zachodnimi częściami Ukrainy) oraz siłowe pozbawienie uprzywilejowanego ekonomicznie, powiązanego z FR regionu jego dotychczasowej reprezentacji politycznej.

Z punktu widzenia rosyjskich planistów zostały spełnione warunki do oddzielenia od Ukrainy jej wschodnio-południowej części. Jednak z powodu wspomnianej wcześniej ogromnej różnicy potencjałów pomiędzy FR a Zachodem ta operacja musiała zostać przedstawiona jako skutek wewnętrznych procesów zachodzących w Ukrainie. Jej przebieg musiał być tak zaplanowany, aby nie doszło do wojny, która mogłaby przekształcić się w wojnę zastępczą, osłabiającą Rosję militarnie, politycznie i gospodarczo³⁸. Głównym celem ówczesnych działań hybrydowych Rosji było pomniejszenie strat geopolitycznych spowodowanych odsunięciem prorosyjskiego Janukowycza od władzy, jednak bez prowokowania otwartej wojny z Ukrainą, która mogłaby doprowadzić do strategicznej przegranej FR na skutek włączenia się Zachodu. Rosjanie po doświadczeniach w Afganistanie wiedzieli, jak trudno jest zakończyć konflikt, gdy przeciwna strona otrzymuje wsparcie finansowe oraz nowoczesną broń, a ich kraj zostaje obłożony sankcjami ekonomicznymi³⁹. Z tego powodu niezbędne było maskowanie operacyjne (z ros. maskirowka), polegające na upozorowaniu powstania o podłożu separatystycznym części społeczeństwa ukraińskiego.

Jednym z czynników sprzyjających wywołaniu zamieszek jest występowanie u ludzi reakcji walki albo ucieczki (ang. *fight-or-flight syndrome*)⁴⁰. Katalizatorem tej reakcji fizjologicznej mogą być czynniki psychospołeczne, zwłaszcza w przypadku oddziaływania tłumu. Już samo znaczne zmniejszenie strefy osobistej⁴¹ uczestników powoduje wydzielanie hormonów stresu, reakcja hormonalna zaś

³⁸ Taka sytuacja zaistniała po 24 II 2022 r. Ukraina będąca w konflikcie z Rosją otrzymała i otrzymuje od Zachodu wsparcie w wielu dziedzinach. Rosja natomiast – wskutek nałożonych na nią sankcji oraz użycia na froncie nowoczesnej broni – powoli wyczerpuje swoje zasoby. Mimo że cele strategiczne Rosji w tym konflikcie pozostają nierozpoznane (znane są tylko publiczne deklaracje rosyjskiego prezydenta), to jednak umiędzynarodowienie konfliktu może zagrozić stabilności reżimu Putina.

³⁹ Osiem lat po zakończeniu tych działań Rosja zdecydowała się na otwarty konflikt i świadomie naraziła się na skutki takiej decyzji. Obecnie brakuje informacji, czy wynikało to z popełnienia ogromnego błędu w ocenie, czy też Rosjanie zdecydowali się na te koszty w imię spodziewanych zysków strategicznych.

⁴⁰ Reakcja układu współczulnego na sytuację zagrożenia mająca przygotować organizm do walki lub ucieczki. W pierwszych chwilach po zadziałaniu stresora pobudza on nadnercza do wydzielania adrenaliny i noradrenaliny. To zjawisko zostało opisane już w latach 30. XX w. w pracy Waltera B. Cannon pt. *The Wisdom of the Body* (London 1932).

⁴¹ Strefa intymna, osobista, społeczna i publiczna to rodzaje odległości, które człowiek umownie zachowuje w kontaktach z innymi w zależności od sytuacji, w jakiej się znajduje. Zob. szerzej: E. Hall, *Ukryty wymiar*, Warszawa 1978.

może być przygotowaniem albo do aktu walki, albo ucieczki. Interpretacja stopnia zagrożenia przez uczestników tłumu w momencie wystąpienia takiej reakcji może więc prowadzić do aktu zbiorowej agresji albo do masowej paniki, która często ogarnia tłum w sytuacjach niekoniecznie zagrażających życiu lub zdrowiu⁴². Przy próbie sprowokowania tłumu do zbiorowej agresji (zwłaszcza wobec instytucji państwowych) trzeba zatem maksymalnie ograniczyć ryzyko, że pobudzony emocjonalnie tłum rzuci się do panicznej ucieczki zamiast zaatakować wroga. Rosjanie, podejmując próbę secesji wschodniej Ukrainy, musieli w początkowym momencie swojej prowokacji zadbać o to, aby ukraiński sektor siłowy nie rozgonił za pomocą zdecydowanych i brutalnych działań licznie zgromadzonych przeciwników pomajdanowej władzy, a wręcz ułatwił im dalszą radykalizację działań. Udało się to uzyskać wskutek współdziałania przynajmniej części ukraińskich przedstawicieli sektora siłowego. Na taki scenariusz wskazuje przebieg zajęcia przez manifestantów siedziby SBU w Ługańsku, co stało się czynnikiem wyzwalającym zbrojne wystąpienia na całym wschodzie Ukrainy⁴³.

Chronologia wydarzeń związanych z powstaniem w Donbasie

Od momentu ucieczki Janukowycza do Rosji na wschodzie i południowym wschodzie Ukrainy trwały manifestacje wymierzone w nową władzę, a nastroje były podgrzewane przez rosyjską propagandę, lokalnych blogerów i dziennikarzy oraz działaczy Partii Regionów (i komunistów)⁴⁴. Widoczny był wzrost liczby agresywnych zachowań⁴⁵. W dniu 5 kwietnia 2014 r. ługańskie SBU z pomocą kijowskiego

⁴² Przykładem jest zachowanie tłumów protestantów w Petersburgu w czasie „krwawej niedzieli” w styczniu 1905 r. oraz podczas manifestacji w lutym 1917 r. W pierwszym przypadku tłum zaatakowany przez kozaków rzucił się do ucieczki. W drugim manifestanci przeszli do konfrontacji z carską władzą. Różnica reakcji wynikała z postrzegania przez uczestników tamtych wydarzeń stopnia ryzyka oraz z determinacji i brutalności sił porządkowych, które w 1917 r. były niechętne do pacyfikacji tłumów, a wkrótce zaczęły do nich dołączać.

⁴³ Część analityków uważa, że początkiem powstania było zajęcie 12 IV 2014 r. administracji w Słowiańsku przez uzbrojony oddział Igora Girkina (Strielkowa). Zapomina się przy tym, że Antyterrorystyczna Operacja na wschodzie Ukrainy (ukr. Антитерористична операція на сході України, АТО) została ogłoszona przez p.o. prezydenta Turczynowa pięć dni wcześniej, a 52 żołnierzy Girkina nie było realną siłą. Do początkowych sukcesów separatystów przyczyniło się natomiast przede wszystkim przejście w Ługańsku kilku tysięcy sztuk broni. Zob. *Гиркин (Стрелков). Донбасс...*

⁴⁴ *Как начиналась война на Луганщине. Рассказ офицера СБУ, „Корупція Інфо”, 22 XII 2014 r., <https://korupciya.com/dhsdhdh-dhdhdhdhdhdhnhfnofe-dhdhdhdhdh-dhdh-dhnmfhdhdhdhndh-dhdh-dhdhnmfhdhdhdh-dhdhdhdhndh-dhcdhdh/> [dostęp: 5 VIII 2022].*

⁴⁵ *Военный конфликт в Донбассе: ключевые даты и факты*, BBC News Russian, 14 IV 2017 r., <https://www.bbc.com/russian/features-39598555> [dostęp: 5 VIII 2022].

pododdziału szturmowego „Alfa”⁴⁶ przeprowadziło 40 przeszukań w siedmiu miejscowościach⁴⁷. Aresztowano wówczas 13 osób⁴⁸ podejrzanych o przynależność do siatki dywersyjnej kierowanej przez rosyjski wywiad wojskowy⁴⁹. Akcja była spowodowana pojawieniem się w internecie nagrań, na których zamaskowani ludzie nawoływali do walki o Noworosję⁵⁰, oraz wcześniejszym wykryciem kilku tajnych magazynów z bronią⁵¹. Aby rozpropagować te przekazy, działacze Partii Regionów⁵² zorganizowali spotkania separatystów z dziennikarzami działającymi na rzecz FSB. Ukraińska służba wewnętrzna uzyskała informacje, że właśnie ta grupa separatystów planowała na 10 kwietnia 2014 r. skoordynowane wystąpienia nawołujące do

⁴⁶ W dniu 5 IV 2014 r. przyjechało do Ługańska 150 oficerów pododdziału szturmowego „Alfa”. Jednak już następnego dnia – z nieznanych przyczyn – kierownictwo SBU nie było w stanie wysłać tych ludzi do obrony siedziby ługańskiej SBU. Zob. *Как начиналась война на Луганщине...* Nie udało się zorganizować pomocy ani z centrali SBU, ani z sąsiadujących obwodów, pomimo że – rzekomo – gen. Aleksander Petrulewicz był w stałym kontakcie telefonicznym z szefem SBU Walentynem Naliwajczenką i za jego pośrednictwem – z ministrem spraw wewnętrznych Arsenem Awakowem. Za: Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...*

⁴⁷ *Захват СБУ в Луганске – версия экс-главы СБУ в области*, <https://gordonua.com/publications/petrulevich-terroristicheskie-gruppy-gru-rossii-uzhe-v-kieve-i-zhdut-signala-29825.html> [dostęp: 1 IX 2022].

⁴⁸ Zatrzymani zostali m.in. późniejsi liderzy ruchu separatystycznego: Aleksiej Kariakin (właściciel sklepu z bronią) i Aleksiej Relke. SBU nie zdołała aresztować Walerija Bołotowa (pierwszego przywódcy Ługańskiej Republiki Ludowej), Leonida Rubana (atamana Kozaków dońskich obwodu ługańskiego) i Aleksieja Mozgowoja (późniejszego dowódcy batalionu „Prizrak”). Zob. *Захват СБУ в Луганске – версия...* Mieli oni zostać uprzedzeni o aresztowaniu przez byłego szefa ługańskiej SBU Aleksandra Tretiaka, który (po ucieczce do Rosji) otrzymał te informacje od wciąż aktywnych oficerów SBU z Ługańska. Za: Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...*

⁴⁹ В. Торба, *Захват Луганской СБУ. Год безнаказности*, „День” 2015, nr 60. Podziemne, separatystyczne struktury były rozbudowywane przez GU FR na wschodzie Ukrainy co najmniej od 2004 r. Wykorzystywano m.in. kluby rekonstruktorskie i stowarzyszenia weteranów wojskowych. Zob. wywiad Tatiany Oriel z gen. Petrulewiczem. Т. Орел, „Бульвар Гордона” 2017, nr 15, także: <https://www.openforest.org.ua/33282/> [dostęp: 5 VIII 2022]; *Генерал СБУ Александр Петрулевич...*

⁵⁰ Noworosją nazywano w carskiej Rosji tereny zdobyte w XVIII w. przez Rosję w wojnach z Turcją, obejmujące m.in. wschód i południe dzisiejszej Ukrainy, część Mołdawii i Nadnistrze. Ten obszar w XIX i XX w. przeszedł intensywną industrializację i stał się przemysłowym zagłębiem najpierw Rosji, a potem ZSRR. Za: *Институт истории РАН возрождает понятие «Новороссия»*, wywiad z dyr. Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk Jurijem Pietrowem, BBC News Russian, 16 VII 2014 r., https://www.bbc.com/russian/russia/2014/07/140716_russia_ukraine_history_paper [dostęp: 15 IX 2022].

⁵¹ О. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ: воспоминания очевидцев*, Radio Svoboda, 6 IV 2017 r., <https://www.radiosvoboda.org/a/28414815.html> [dostęp: 5 VIII 2022].

⁵² Za organizację wywiadów przeprowadzonych przez dziennikarzy z FR odpowiadał zastępca przewodniczącego ługańskiej organizacji Partii Regionów Rodion Mironszczik. Za: *Как начиналась война на Луганщине...*

secesji na całym wschodzie i południowym wschodzie Ukrainy⁵³. Ługańsk miał być głównym elementem tego procesu⁵⁴. W czasie przeszukań u zatrzymanych odnaleziono dużą ilość broni⁵⁵, która została przewieziona do siedziby SBU w Ługańsku. Aresztowani trafili do aresztu śledczego ługańskiego MSW. Wśród nich był między innymi kadrowy oficer wojskowego wywiadu FR, mjr Bannyh, który zeznał podczas przesłuchania, że spośród wszystkich separatystycznych grup wspieranych przez Rosję⁵⁶ do akcji były gotowe tylko zgrupowania w Doniecku i Ługańsku⁵⁷. Miał on rzekomo powiedzieć, że plan Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych FR zakładał zajęcie Ukrainy w trzech etapach: od południowego wschodu przez centrum do części zachodniej⁵⁸. Jest to jednak wersja gen. Aleksandra Petrulewicza. Część obserwatorów uważała natomiast, że zatrzymania celowo przeprowadzono w tak teatralny sposób⁵⁹ i na tyle nieudolnie⁶⁰, aby sprowokować lokalnych działaczy

⁵³ Zob. wywiad Tatiany Oriel z gen. Petrulewiczem...; Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...*

⁵⁴ *Как начиналась война на Луганщине...*

⁵⁵ W tym 300 karabinów maszynowych, broń przeciwpancerną, 5 pistoletów, broń gładkolufową, granaty, koktajle Mołotowa, materiały wybuchowe. Za: В. Топба, *Захват Луганской СБУ...; СБУ разоблачила диверсионную группу, планировавшую захват власти в Луганской области*, Tass, 5 IV 2014 r., https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1099728?utm_source=ru.wikipedia.org&utm_medium=referral&utm_campaign=ru.wikipedia.org&utm_referrer=ru.wikipedia.org [dostęp: 28 IX 2022]. Nie wiadomo jednak, czy ta informacja odpowiada prawdzie, czy też władze jedynie przejęły broń skonfiskowaną z legalnego sklepu Kariakina i podały informację o tym, aby pomniejszyć liczbę przechwyconej przez rebeliantów broni należącej do SBU. Kariakin utrzymywał, że broń prezentowana w nagraniach i przejęta przez SBU to były atrapy.

⁵⁶ Takie struktury miały powstać m.in. w Charkowie, Dniepropietrowsku, Chersoniu, Odessie.

⁵⁷ Zob. wywiad Tatiany Oriel z gen. Petrulewiczem... W czasie rozmowy Petrulewicz przywoływał m.in. zeznania mjr. Bannyha; *Генерал СБУ Александр Петрулевич...* W Ługańsku Bannyh kontaktował się z Bołotowem, którego komórka została poddana inspekcji. Zob. Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...*

⁵⁸ Informacje za: wywiad Tatiany Oriel z gen. Petrulewiczem... oraz *Генерал СБУ Александр Петрулевич...* Co ciekawe, pomimo złożenia tak sensacyjnych zeznań świadczących o agresywnych planach FR Bannyh już we wrześniu 2014 r. został przez Ukrainę przekazany Rosji. Z kolei oficerowie prowadzący jego sprawę stracili stanowiska, a następnie zostali usunięci z SBU. Identycznie władze ukraińskie postąpiły z dwoma kolejnymi oficerami GU, schwytanymi w maju 2015 r. i przekazanymi Rosji. Za: *Военный конфликт в Донбассе...*

⁵⁹ Większość przeszukań nie przyniosła rezultatów, co przekonało ludzi do tego, że są to ślepe działania represyjnej władzy, a nie przemyślane przedsięwzięcia aparatu państwowego. Warto zaznaczyć, że decyzję o tak szeroko zakrojonej akcji podjął gen. Petrulewicz, rzekomo wbrew opinii oficerów operacyjnych z Ługańska. Zob. *Как начиналась война на Луганщине...*

⁶⁰ Pomimo napiętej sytuacji w obwodzie aresztowanych nie przewieziono do Kijowa, lecz zostali w Ługańsku kontrolowanymi przez federalistów. To samo dotyczyło zarekwirowanej broni. O tym, że był to skutek intrygi, może świadczyć także zgromadzenie zaskakująco dużej ilości broni bojowej w siedzibie SBU oraz przypisywanie obwodowi ługańskiemu znaczenia dla przyszłej secesji. Zob. tamże.

antymajdanowych do otwartego buntu⁶¹. O tym, że ta akcja mogła być koordynowana przez rosyjskie służby specjalne, miałyby świadczyć to, że sześć godzin później w internecie pojawił się film, na którym – do tej pory zamaskowany aktywista – zjął kominiarkę i oznajmił: *Nazywam się [Dmitrij] Bołotow⁶², jestem tak zwanym gubernatorem ludowym obwodu ługańskiego i wzywam wszystkich do sprzeciwu⁶³*. Przepuszczalnie była to prowokacja, gdyż okazało się, że jeden z zatrzymanych aktywistów był zarejestrowanym agentem milicji⁶⁴, a w tłumie atakujących budynki SBU oficerowie tej służby rozpoznali własnych agentów. Warto dodać, że kartotekę z ich danymi wywiózł do Rosji poprzedni naczelnik ługańskiej SBU Aleksander Tretiak⁶⁵.

W dniu 6 kwietnia 2014 r. od wczesnego rana przed siedzibą SBU gromadził się wielotysięczny tłum⁶⁶, który wysuwał żądanie uwolnienia „więźniów politycznych” (czyli zatrzymanych w nocy członków zbrojnej grupy kierowanej przez GU⁶⁷). Wcześniej zgromadzeni rozgonili w centrum Ługańska zwolenników Euromajdanu i dostali się do siedziby administracji. Gubernator Michaił Bołotskich został zmuszony do napisania rezygnacji ze stanowiska. Przed siedzibą ukraińskich władz zawisła trójkolorowa flaga, a na stanowisko „ludowego gubernatora” powołano Walerija Bołotowa⁶⁸. Może to świadczyć albo o chaosie informacyjnym wśród protestujących, albo o przynajmniej częściowo oddolnym charakterze zrywu, gdyż – według ustaleń SBU – Bołotskich był do tego stopnia prorosyjski, że utrzymywał

⁶¹ Тамże.

⁶² Dmitrij Bołotow przez Iwana Szerdeca, szefa lokalnego stowarzyszenia weteranów Afganistanu, był związany z Aleksandrem Jefremowem, który kierował lokalną organizacją Partii Regionów. Wskazuje to ewidentnie na realizowanie przez niego konkretnego planu polityczno-militarnego, a nie na żywiołowe wystąpienie ludzi wzburzonych przewrotem w Kijowie.

⁶³ *Как начиналась война на Луганщине...*

⁶⁴ Тамże.

⁶⁵ Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...*

⁶⁶ W początkowej fazie mityngu liczbę uczestników szacowano na tysiąc osób. Za: *СБУ по требованию митингующих освободила арестованных активистов в Луганской области*, Tass, 6 IV 2014 r., <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1101119/amp> [dostęp: 23 IX 2022]. Potem jednak ich liczba miała wzrosnąć do minimum 5 tys. Za: *Захват СБУ в Луганске – версия...*

⁶⁷ О. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ...*

⁶⁸ *В Луганске появился «народный губернатор»*, Интерфакс, 21 IV 2014 r., <https://www.interfax.ru/world/372935> [dostęp: 5 VIII 2022]. Bołotow był człowiekiem Jefremowa, który kontrolował Ługańszczyznę z ramienia Partii Regionów. Zob. też: wywiad Tatiany Orief z gen. Petrulewiczem...

stały kontakt z ministrem obrony FR Sergiejem Szojgu⁶⁹. W tym samym czasie doszło do zajęcia budynków administracji państwowej w Doniecku i Charkowie⁷⁰.

W protestach oprócz górników⁷¹ i robotników zwiezionych autobusami z zakładów należących do rosyjskich oligarchów⁷² brało udział wielu uczestników spoza Ługańska (prawdopodobnie byli to tzw. polit-turyści z FR⁷³, w tym ludzie ze środowisk wyznających teorie spiskowe, a nie z ugrupowań politycznych⁷⁴). Wiadomo, że wśród nich było 3,5 tys. rosyjskich studentów⁷⁵ oraz że ludziom z lokalnego marginesu społecznego, którzy byli opłaceni⁷⁶, rozdawano alkohol⁷⁷. Wśród cywilów znajdowali się mężczyźni w mundurach polowych i kominiarkach na głowach⁷⁸. Co ciekawe, milicja drogowa (GAI⁷⁹) nie blokowała wjazdu autobusom zwożącym protestujących, mimo że w poprzednich dniach konsekwentnie je zawracano⁸⁰.

⁶⁹ В захвате админзданий Луганска участвовали 3,5 тысячи студентов из России, „Телеканал Прямий”, 15 XI 2017 r., <https://prm.ua/ru/v-zahvate-adminzdanij-luganska-uchastvovali-3-5-tyisyachi-studentov-ix-rossii-eks-sotrudnik-sbu/> [dostęp: 5 VIII 2022].

⁷⁰ Военный конфликт в Донбассе...

⁷¹ Как начиналась война на Луганщине... Górnicy byli rozwścieczeni wycofaniem się ukraińskiego rządu z dofinansowania kopalń. Zob. Донбасс: война, изоляция, безысходность...

⁷² Wywiad Tatiany Oriel z gen. Petrulewiczem... Warto dodać, że robotnicy przemysłowi z Donbasu wywodzą się najczęściej z rodzin rosyjskich więźniów, których za czasów ZSRR przymusowo kierowano do pracy w donbaskich kopalniach. Zob. Виктор Янукович...

⁷³ В. Торба, *Захват Луганской СБУ...*; «ЛНР». *История одной авантюры*, YouTube, 28 III 2015 r., <https://www.youtube.com/watch?v=cu97AEWt8HY> [dostęp: 1 X 2022].

⁷⁴ Na mityngu wystąpiła między innymi Ljubow Bondarenko, która uprzedzała o spisku. Miał on być związany z akcją wysłania dzieci na wakacje. Zob. В Луганске итурмовали здание СБУ, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=6rpgpZvmW4k> [dostęp: 18 IX 2022]. Przyjmowano, że ruchy separatystyczne miały się przenikać z grupami antyzachodnich wyznawców teorii spiskowych. Zob. «ЛНР». *История одной...*

⁷⁵ В захвате админзданий Луганска...

⁷⁶ Как начиналась война на Луганщине...; *Что требуют «федералисты» с автоматами от луганского СБУ?*, YouTube, 7 IV 2014 r., <https://www.youtube.com/watch?v=sWnmaI-2cvI> [dostęp: 17 IX 2022].

⁷⁷ *Захват СБУ в Луганске – версия...*

⁷⁸ Tamże. W większości byli to Kozacy dońscy i członkowie stowarzyszeń weteranów armijnych, a także Gwardii Ługańskiej i Ługańskiej Samoobrony utworzonych po siłowym przejściu władzy w Kijowie.

⁷⁹ Potoczny skrótowiec od rosyjskiej nazwy: Государственная автомобильная инспекция Министерства внутренних дел Украины, ГАИ (ukr. Державна автомобільна інспекція Міністерства внутрішніх справ України, ДАІ/ДДАІ).

⁸⁰ Как начиналась война на Луганщине...

Dostępu do budynku bronił szpaler złożony z 70 milicjantów bez broni, którym nie wydano rozkazów, aby w sposób zdecydowany dali odpór tłumowi⁸¹. Nie wiadomo, dlaczego ustawiono milicjantów przed budynkiem zamiast rozlokować ich na parterze i pierwszym piętrze, aby bronili dostępu do drzwi i okien. Pięciopiętrowa siedziba SBU w Ługańsku ma ok. 25–30 okien od strony ulicy, ale na parterze jest ich tylko kilka⁸². Do okien na pierwszym piętrze nie da się dostać bez użycia drabiny. Wystarczyłoby więc, aby milicjanci z tarczami i pałkami oraz funkcjonariusze SBU pilnowali ich od środka budynku i stali przy drzwiach wejściowych, co skutecznie uniemożliwiłoby wtargnięcie tłumy⁸³. Z nagrań wynika niezbicie, że podczas szturm (w początkowym jego etapie) aktywnych było jedynie kilkanaście osób⁸⁴ wywodzących się z byłych wojsk powietrzno-desantowych⁸⁵. Rola milicji wydaje się jeszcze bardziej dwuznaczna, gdy weźmie się pod uwagę, że gen. Władimir Gusławski kierujący ługańskim MSW odgrywał rolę pośrednika pomiędzy SBU a protestującymi. Na żądanie tłumy – po konsultacji z gen. Petrulewiczem i prokuraturą – wypuścił on zatrzymanych dzień wcześniej aresztantów⁸⁶, którzy natychmiast dołączyli do tłumy i kierowali dalszym szturmem⁸⁷. Stało się tak mimo poręczenia Gusławskiego, który zapewniał, że osobiście doprowadzi ich do sądu 7 kwietnia⁸⁸. Część świadków twierdziła potem, że Gusławski żądał od SBU zgody na uwolnienie aresztowanych, strasząc niemożnością powstrzymania tłumy w inny sposób⁸⁹. Co ciekawe, protestujący przepuścili go bez problemu do budynku SBU, a towarzyszyły temu okrzyki: „Milicja

⁸¹ Тамże.

⁸² *МВД Украины: сепаратисты в Луганске не брали заложников и не минировали здание СБУ*, Деловой Петербург, 9 IV 2014 r., https://www.dp.ru/a/2014/04/09/MVD_Ukraini_separatisti [dostęp: 16 IX 2022].

⁸³ Było to jasne dla większości obserwatorów tamtych wydarzeń. Zob. О. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ...*

⁸⁴ Szturmujący usiłowali wylać drzwi, wspinali się na dach nad wejściem, a także próbowali wejść przez okna rozbite kamieniami. Zob. *В Луганске штурмовали...*; *У Луганську захоплено будівлю СБУ*, YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=UvtjtTA_5z8 [dostęp: 16 IX 2022]; *Все оружие СБУ под контролем сепаратистов в Луганске*, YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=Ruk63o8IQ_Q [dostęp: 25 IX 2022].

⁸⁵ Jeden z atakujących wspinał się na dach nad dyżurką SBU i rozwinął flagę z symbolem wojsk desantowych, a część jego kolegów nosiła czapki desantu. Zob. *В Луганске штурмовали...*

⁸⁶ *СБУ по требованию митингующих освободила...*

⁸⁷ Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...*

⁸⁸ *Захват СБУ в Луганске – версия...*

⁸⁹ *Захват Луганского СБУ: появились признания свидетелей*, Апостроф, 16 XI 2016 r., <https://apostrophe.ua/news/society/accidents/2016-11-16/zahvat-luganskogo-sbu-poyavilis-priznaniya-svidetel>-/77260 [dostęp: 5 VIII 2022]; *Что происходит в Луганске...*

z narodem!”⁹⁰. Wynikało to z przekonania protestantów, że ługańska milicja (zagrożona sprawami karnymi z powodu uczestnictwa w zajściach w Kijowie) jest niechętnie nastawiona do nowej władzy⁹¹. W opinii byłego szefa SBU Walentyna Naliwajczenki Gusławski najprawdopodobniej kierował zajściami, a przynajmniej w żaden sposób nie starał się im przeciwdziałać⁹². Mogło to wynikać z tego, że milicja na terenach rosyjskojęzycznego wschodu była obsadzona przez ludzi z Partii Regionów⁹³, którzy realizowali interesy partyjne, a nie państwowe⁹⁴. To samo odnosiło się do elit politycznych wywodzących się z kręgów tej partii oraz do komunistów⁹⁵. Byli oni wrogo nastawieni do nowej władzy i przekonani, że została ona utworzona na skutek przewrotu siłowego. Stąd wykazywali chęć federalizacji tego regionu kraju pod opieką FR, co miało stanowić zabezpieczenie przed „dyktatem zachodniej Ukrainy”⁹⁶.

Brakuje natomiast sprawdzonych informacji, ilu funkcjonariuszy SBU przebywało w budynku, chociaż ogłoszono alarm i kazano zgłosić się na służbę wszystkim oficerom⁹⁷. Według stanu etatowego w ługańskim SBU było 600 pracowników⁹⁸,

⁹⁰ *Захват Луганского СБУ: появились...*

⁹¹ *Захват СБУ в Луганске – версия...*

⁹² Tamże; «Двери войны в Луганской области открыл – генерал Гуславский», – заявил на суде Ефремов, YouTube, 4 III 2019 r., <https://www.youtube.com/watch?v=f5a7-UEI9f0> [dostęp: 11 IX 2022].

⁹³ Ta wersja jest mało spójna, gdyż przed secesją Ługańsk był kontrolowany wspólnie przez Partię Regionów i Batkiwyszczynę (ukr. Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина”, pol. Wszechukraińska Koalicja „Ojczyzna”). Zob. *Генерал СБУ Александр Петрулевич...* Batkiwyszczyna po ucieczce Janukowycza przejęła w całości kontrolę nad MSW. Partiom Udaru i Swoboda przypadły odpowiednio SBU oraz prokuratura generalna i Ministerstwo Obrony Narodowej. Kierujący MON z ramienia Swobody gen. Władimir Zamana został w 2019 r. ostarżony o zdradę państwa. Zob. Г. Гусев, «Западные дипломаты не верили, что мы выстоим». Александр Турчинов рассказывает как весной-летом 2014 года занял все высшие посты в Украине, заново строил власть и начал АТО, Бабель, 23 VIII 2021 r., <https://babel.ua/ru/texts/68499-zapadnye-diplomaty-ne-verili-chto-my-vystoim-aleksandr-turchinov-rasskazyvaet-kak-vesnoy-letom-2014-goda-zanyal-vse-vyshhie-posty-v-ukraine-zanovo-stroil-vlast-i-nachal-ato> [dostęp: 5 VIII 2022].

⁹⁴ *Как начиналась война на Луганицине...*

⁹⁵ Działacz Komunistycznej Partii Ukrainy (ukr. Комуністична партія України) Spiridon Kilinkarow miał otrzymać od lidera tej partii Piotra Simonienki 500 tys. dolarów na rozbudowę ruchu separatystycznego na południu i wschodzie. Zob. Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...*

⁹⁶ Przygotowaniem do politycznego aktu separatyzmu było utworzenie, niedługo po ucieczce Janukowycza, lokalnych struktur quasi-siłowych w rodzaju „Antymajdanu”, Gwardii Ługańskiej, Ludowego Pospolitego Ruszenia (ros. ополчение). Już w marcu 2014 r. doszło do zajęcia administracji obwodu ługańskiego na skutek zastosowania takiej samej taktyki, jakiej używali aktywiści Majdanu. Zob. *Как начиналась война на Луганицине...*

⁹⁷ О. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ:...*

⁹⁸ Nawet przy założeniu, że połowa z nich to kobiety lub pracownicy cywilni, to wraz z milicjantami władze dysponowały teoretycznie ponad 300 funkcjonariuszami. Biorąc pod uwagę wspomnianą

lecz świadkowie twierdzili, że w miejscu służby pojawiło się – według różnych źródeł – jedynie 40⁹⁹ lub 70 oficerów¹⁰⁰. Wiadomo za to, że kierujący tą placówką gen. Petrulewicz zamiast rozdać kadrze broń długą i rozstawić karabiny maszynowe w najważniejszych miejscach budynku, kazał oficerom (w tym z pododdziału szturmowego „Alfa” i dyżurnym¹⁰¹) oddać nawet pistolety służbowe¹⁰². Utrzymywał potem, że zgodnie z ukraińskim prawem nie wolno użyć broni wobec nieuzbrojonych cywilów¹⁰³, dlatego musiał negocjować z tłumem i zrezygnował z użycia siły¹⁰⁴. Dodawał przy tym, że w razie otwarcia ognia do tłumy siły zbrojne FR, które były zgromadzone na granicy, z pewnością wkroczyłyby do obwodu¹⁰⁵.

Pomimo że SBU już wcześniej było przeszkolone, jak postępować z tłumami atakującymi siedzibę służby oraz zajmującymi budynki lokalnych administracji¹⁰⁶,

wcześniej liczbę okien dostępnych dla tłumy, wystarczyłoby, aby każdego z nich broniło dziesięć osób.

⁹⁹ *Захват СБУ в Луганске – версия...* Generał Petrulewicz twierdził natomiast, że w budynku było 120 uzbrojonych oficerów.

¹⁰⁰ O. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ...* Informacją o znaczeniu symbolicznym jest to, że 70 funkcjonariuszy chciało aktywnie bronić swojej siedziby. Po jej zajęciu 60 oficerów dołączyło do separatystów, nie wiadomo jednak, czy byli to ci sami, którzy pojawili się w siedzibie SBU po ogłoszeniu alarmu 6 IV 2014 r. Zob. wywiad Tatiany Oriel z gen. Petrulewiczem...; *Генерал СБУ Александр Петрулевич...* Sytuacja wydaje się jeszcze bardziej skomplikowana w świetle relacji, zgodnie z którymi na kilka tygodni przed szturmem gen. Petrulewicz zwolnił naczelnika wydziału wewnętrznego (tj. policji wewnętrznej SBU), co sprawiło, że nie było żadnej kontroli działań funkcjonariuszy. Decyzja ta zapadła pomimo ostrzeżeń oficerów operacyjnych, że sytuacja się zaostrza i należy się liczyć z atakiem na SBU. Zmiana na stanowisku naczelnika była jedną z wielu zmian personalnych zainicjowanych przez gen. Petrulewicza i w oczywisty sposób sparaliżowała działalność jednostki. Zob. też: *Как начиналась война на Луганщине...*

¹⁰¹ *Как начиналась война на Луганщине...*

¹⁰² O. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ...* Generał Petrulewicz tłumaczył się potem, że ukraińskie prawo zabrania użycia broni wobec cywilów. Podkreślał przy tym, że protestujący użyli czeczeńskiej taktyki z czasu powstania antyrosyjskiego – przed bojownikami szły kobiety z dziećmi, nastolatki i starcy, co sprawiło, że rosyjscy żołnierze odmawiali strzelania do tłumy. Zob. wywiad Tatiany Oriel z gen. Petrulewiczem...

¹⁰³ *Захват Луганского СБУ: появились...* Podobno użycie broni w stosunku do ludności cywilnej zostało prawnie dopuszczone dopiero po ogłoszeniu ATO.

¹⁰⁴ *Захват СБУ в Луганске – версия...*

¹⁰⁵ Tamże. Prawdą jest, że FR zgromadziła siły zbrojne na granicy z Ukrainą. Zob. też: Г. Гусев, *«Западные дипломаты не верили...*

¹⁰⁶ Przed atakami w Ługańsku tłum atakował budynki SBU w 1994 r. w Sewastopolu oraz w 2014 r. w Chmielnickim. Zob. В. Торба, *Захват Луганской СБУ...*; O. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ...*

w oknach nie zamontowano krat¹⁰⁷, nie było metalowych zapór, obwałowań z worków z piaskiem itd.¹⁰⁸ Ługańscy funkcjonariusze mieli rozpisany na ten czas grafiki urlopów, mimo że przed siedzibą ich służby od trzech tygodni odbywały się pikiety prorosyjskich separatystów¹⁰⁹. Ponadto zbrojownia SBU została zabezpieczona jedynie atrapami min¹¹⁰, gdyż gen. Petrulewicz obawiał się, że protestujący mogliby z powodu nieostrożności doprowadzić do eksplozji całego arsenału¹¹¹.

Pomimo wielokrotnych próśb SBU o udzielenie wsparcia kierowanych do MSW¹¹² milicja nie tylko nie przysłała tam posiłków (a ługański garnizon MSW liczył 12 tys. funkcjonariuszy¹¹³), lecz nawet przepuszczała protestujących w pobliżu budynku¹¹⁴. Z tłumu natychmiast wyodrębniła się grupka agresywnych mężczyzn, którzy zaczęli rzucać kamieniami i petardami dymowymi, próbowali również sforsować drzwi i okna znajdujące się nad wiatą przeciwdeszczową ponad głównym wejściem. Z filmów nakręconych przez uczestników wynika, że ani milicjanci, ani funkcjonariusze SBU nie próbowali w żaden sposób interweniować¹¹⁵. Oficerowie SBU mówili potem, że chociaż nie otrzymali od kierownictwa żadnych rozkazów¹¹⁶ i nie wydano im nawet gazu pieprzowego i pałek¹¹⁷, bronili się, używając wody, węży pożarniczych i świec dymnych¹¹⁸. Nic jednak nie wskazuje na to, że stawiano duży

¹⁰⁷ Kraty zdjęto w połowie lat 90. XX w. w ramach akcji tzw. euroremontu, czyli budowania lepszych relacji między strukturami siłowymi a społeczeństwem. Zob. *Захват СБУ в Луганске – версия...*

¹⁰⁸ To posłużyło potem do oskarżenia gen. Petrulewicza przez gen. Gusławskiego o spowodowanie zamieszek oraz o ułatwienie protestującym zajęcia budynku. Zob. *Захват Луганского СБУ: появились...*

¹⁰⁹ *Захват СБУ в Луганске – версия...*

¹¹⁰ *Захват Луганского СБУ: появились...*

¹¹¹ Trudno w to uwierzyć, ale w zbrojowni SBU były m.in. duże ilości materiałów wybuchowych.

¹¹² Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...*

¹¹³ *Захват СБУ в Луганске – версия...*

¹¹⁴ Sabotowanie działań sektora siłowego i wspieranie działań tłumu przez milicję było wstępem do masowego przechodzenia funkcjonariuszy na stronę separatystów. Zob. *Наливайченко объяснил, почему террористам позволили захватить СБУ в Луганске*, *Obozrevatel*, 30 IX 2015 r., <https://incident.obozrevatel.com/crime/93216-nalivajchenko-obyasnil-pochemu-terroristam-dali-zahvatit-luganskoe-upravlenie-sbu.htm> [dostęp: 5 VIII 2022].

¹¹⁵ Wśród tłumu widać było pojedynczych oficerów milicji, którzy bezczynnie, nie niepokojeni przez manifestantów, przyglądali się wydarzeniom. Z boku budynku na ulicy stała kolumna milicjantów w ochraniaczach antyzamieszkowych, którzy spokojnie palili papierosy. Zob. *В захвате админзданий Луганска...*; Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...*

¹¹⁶ *Как начиналась война на Луганщине...; Генерал СБУ Александр Петрулевич...*

¹¹⁷ *Как начиналась война на Луганщине...*

¹¹⁸ О. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ...*; Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...*

opór, gdyż w czasie szturmowania tylko osiem osób zostało lekko rannych¹¹⁹. Później, już po zajęciu siedziby SBU, funkcjonariusze tej formacji twierdzili, że bojownicy udający ukraińską rezerwę wojsk powietrzno-desantowych w rzeczywistości byli najemnikami z Rosji (lub oficerami FSB¹²⁰ i GU). Może o tym świadczyć to, że nosili oni zegarki ustawione według czasu moskiewskiego¹²¹, jak również stosowali czecheńską taktykę zasłaniania się kobietami, starcami i nastolatkami.

W ręce protestujących dostały się wszystkie twarde dyski służbowych komputerów, większość dokumentacji operacyjnej, a nawet legitymacje służbowe, sprzęt podsłuchowy¹²² i maszyny szyfrujące¹²³, chociaż gen. Petrulewicz twierdził, że wydał rozkaz niszczenia dokumentów¹²⁴. Przejęli także nietkniętą zawartość zbrojowni, do której klucze otrzymali od samego generała¹²⁵. Oprócz informacji od świadków, że gen. Petrulewicz nie wydał rozkazu niszczenia dokumentów i sprzętu, wiadomo też, że jego zastępca miał grozić sądem oficerom, którzy na własną rękę palili dokumenty¹²⁶. Później jeden z zatrzymanych oficerów SBU usłyszał, jak rosyjski bojownik powiedział o gen. Petrulewiczu: *Zuch generał! Jak świetnie i odważnie się zachował i wszystko doskonale zaplanował!*¹²⁷. Chaos decyzyjny wzmacniało jeszcze

¹¹⁹ *Что происходит в Луганске...*

¹²⁰ Generał Petrulewicz twierdził, że funkcjonariusze SBU, którzy kierowali akcją, pokazali mu nawet legitymacje służbowe. Zob. *Захват СБУ в Луганске – версия...*

¹²¹ В. Торба, *Захват Луганской СБУ...*

¹²² Ługańskie SBU na krótko przed zajściami dostało z Kijowa nowy zachodni sprzęt. Za: Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...*

¹²³ *Как начиналась война на Луганщине...*

¹²⁴ О. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ...* Petrulewicz zapominał przy tym o innej głoszonej przez siebie wersji wersji, zgodnie z którą w przejętej przez niego tuż przed zajściami ługańskiej SBU nie było dokumentów operacyjnych, gdyż zostały one wywiezione do Rosji przez jej byłego naczelnika Tretiaka. Zob. też: Б. Буткевич, *Как захватывали луганскую СБУ...* Z kolei oficer SBU będący świadkiem wydarzeń deklarował, że funkcjonariusze próbowali ratować dokumenty bez rozkazu kierownictwa. Zob. *Как начиналась война на Луганщине...*

¹²⁵ Tamże. Generał Petrulewicz później temu przeczył i utrzymywał, że drzwi zostały otwarte palnikiem. Nie wspominał przy tym, że atakujący tłum – aby zabrać się za takie usuwanie zamków drzwi – musiałby wiedzieć, że przyczepione do nich miny były atrapami, co z kolei nie byłoby dziwne w świetle informacji, że „szturmowcy” wywodzili się z rezerwy desantu. Zob. *Экс-начальник Луганской СБУ Петрулевич: Террористические группы ГРУ России уже в Киеве и ждут сигнала*, Гордон, 2 VII 2014 r., <https://gordonua.com/publications/Petrulevich-Terroristicheskie-gruppy-GRU-Rossii-uzhe-v-Kieve-i-zhdut-sigнала.html> [dostęp: 22 IX 2022].

¹²⁶ Tamże.

¹²⁷ В. Торба, *Захват Луганской СБУ...*

zachowanie średniej kadry kierowniczej, która była zajęta głównie wyprowadzaniem z terenu prywatnych samochodów, aby uchronić je przed uszkodzeniem¹²⁸.

Separatyści dobrze znali układ korytarzy, wiedzieli, gdzie jest przychowywana broń (a nawet że znajdują się tam karabiny zarekwirowane dzień wcześniej¹²⁹). Wzmocnione drzwi wejściowe zostały otwarte niemal zaraz po rozpoczęciu szturm¹³⁰, prawdopodobnie od wewnątrz. Okazało się, w zbrojowni SBU znajdowało się kilka tysięcy sztuk pistoletów maszynowych¹³¹ (typu wojskowego, a nie milicyjnego, tj. ze stałą kolbą), karabiny maszynowe, granaty, a nawet materiały wybuchowe. Wszystko to wskazywało, że ktoś celowo zwiózł do ługańskiej SBU armijne zapasy¹³². Pomimo zdobycia zbrojowni (co było oczywistym zagrożeniem bezpieczeństwa wewnętrznego Ukrainy), ani milicja, ani wojsko nie otoczyły zajętego budynku. Sami separatyści wzniesli przed budynkiem prowizoryczne barykady¹³³ z rozstawionymi na nich butelkami z benzyną¹³⁴ oraz miasteczko namiotowe z telebimem, na którym wyświetlano treści rosyjskiej telewizji Rossija 24 (ros. Россия 24). Utworzyli także Zjednoczony Sztab Południowo-Wschodniego Sprzeciwu (ros. Объединённый

¹²⁸ *Как начиналась война на Луганщине...*

¹²⁹ O. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ...*

¹³⁰ *Как начиналась война на Луганщине...*

¹³¹ Było tam ok. 300 kałasznikowów zatrzymanych podczas przeszukań przeprowadzonych 5 IV 2014 r., które zamiast przewieźć do Kijowa, złożono w zbrojowni. Zob. *Военные действия в Луганске: Захват базы СБУ террористами, а люди покидают опасный регион*, YouTube, 6 VI 2014 r., <https://www.youtube.com/watch?v=YbwOdOIM3Ns> [dostęp: 17 IX 2022].

¹³² Jak wspomniano wcześniej, stan etatowy ługańskiej SBU (wraz ze sprzętaczkami, konserwatorami itd.) liczył 600 osób. Kilka tysięcy sztuk broni maszynowej i środki wybuchowe były całkowicie niepotrzebne do pracy milicyjno-rozpoznawczej SBU. Zob. O. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ...* Турczynow próbował to tłumaczyć tym, że w planach ukraińskiej armii Ługańsk był najważniejszym miastem do obrony całego regionu. Zapominano jednak wyjaśnić, dlaczego broń do mobilizacji była przechowywana w SBU, a nie w jednostkach wojskowych. Zob. Г. Гусев, *«Западные дипломаты не верили...»; Внутри Луганской СБУ: взрывчатка, патроны, арсенал автоматов*, YouTube, 9 IV 2014 r., <https://www.youtube.com/watch?v=qRFU7OChuXs> [dostęp: 15 X 2022]; *Все оружие СБУ под контролем...*

¹³³ B. Торба, *Захват Луганской СБУ...*; O. Стрижова, *Годовщина захвата луганского СБУ...*; *Что требуют «федералисты»...*; *Луганская СБУ в плену вооруженных сепаратистов: что творится внутри*, YouTube, 9 IV 2014 r., <https://www.youtube.com/watch?v=bqyvtrWBbxs> [dostęp: 24 IX 2022].

¹³⁴ *Что происходит в Луганске...*

штаб Юго-Восточного сопротивления)¹³⁵ i zaczęli werbować ochotników do dalszej walki¹³⁶.

W dniu 7 kwietnia Walerij Bołotow i Aleksiej Relke, którzy pozostali w budynku i stamtąd kierowali buntem, udzielili wywiadu telewizji. Stwierdzili w nim między innymi: *Nam sam generał, to jest naczelnik SBU, pozwolił wziąć tę broń, wydał kamizelki kuloodporne i resztę. Okazał się prawdziwym facetem, uczciwie się zachował!*¹³⁷ W rewanżu za pomoc gen. Petrulewicz miał być wypuszczony już wieczorem z niewoli¹³⁸ (on sam potem opowiadał, że wyrwał się z niej z pomocą agenta SBU, który po nałożeniu mu kominiarki na twarz wyprowadził go, mówiąc wartownikom, że idą kupić papierosy¹³⁹).

W budynku po szturmie miało pozostać 300 separatystów¹⁴⁰, którzy przygotowywali się do jego obrony¹⁴¹. Okazało się to niepotrzebne, gdyż ściągnięty z Kijowa oddział specjalny „Alfa”¹⁴² nie mógł przeprowadzić ataku na budynek z uwagi na sabotowanie przygotowań przez ługańską milicję oraz administrację¹⁴³. Wkrótce potem p.o. prezydent Aleksander Turczynow podjął decyzję o (...) *szukaniu politycznego rozwiązania konfliktu*¹⁴⁴. Taka postawa mogła być tłumaczona dywersją

¹³⁵ *Возле СБУ в Луганске готовятся к штурму и продолжают укреплять баррикады*, Схід.info, https://cxid.info/113524_vozle-sbu-v-luganske-gotovyatsya-k-shturmu-i-prodolzhayut-ukrepyat-barrikady-foto.html [dostęp: 22 IX 2022].

¹³⁶ *Что происходит в Луганске...; Оружие. СБУ Луганск 24.04.2014*, YouTube, 24 IV 2014 r., <https://www.youtube.com/watch?v=EU1SfQwIVRg> [dostęp: 1 X 2022]; *Русская весна. Начало*, YouTube, 15 I 2020 r., https://www.youtube.com/watch?v=bkIAOnth3_U [dostęp: 3 IX 2022].

¹³⁷ *Zob. Что происходит в Луганске... General Petrulewicz w późniejszym okresie utrzymywał, że bojowcy chcieli go w ten sposób celowo skompromitować, gdyż wiedzieli, że kierował ATO w obwodzie ługańskim.*

¹³⁸ *Как начиналась война на Луганщине...*

¹³⁹ Nie wyjaśnił, w jaki sposób chcieli kupić papierosy w środku nocy w opanowanym zamieszkami mieście ani dlaczego jakkolwiek separatysta wewnątrz już zajętej siedziby SBU miałby chodzić w kominiarce na głowie. *Zob. Генерал СБУ Александр Петрулевич...*

¹⁴⁰ *Захват управления СБУ в луганской области: день восьмой, „Укринформ”, 13 IV 2014 r.*, https://www.ukrinform.ru/rubric-other_news/1647726-zahvat_upravleniya_sbu_v_luganskoy_oblasti_den_vosmoy_1623586.html [dostęp: 5 VIII 2022].

¹⁴¹ I to mimo tego że komendant Samoobrony Majdanu Andrij Parubij proponował im amnestię i 100 tys. dolarów za opuszczenie budynku. *Zob. Как начиналась война на Луганщине...* Według innej wersji propozycja padła ze strony Julii Tymoszenko. *Zob. Русская весна...* Jednocześnie SBU ustaliła, że jeden z rosyjskich banków wypłacił separatystom zajmującym siedzibę SBU 45 mln hrywien. *Za: Что происходит в Луганске...*

¹⁴² *Что происходит в Луганске...*

¹⁴³ *Wywiad Tatiany Oriel z gen. Petrulewiczem...; Генерал СБУ Александр Петрулевич...*

¹⁴⁴ *Наливайченко объяснил...* Z analizy dalszego przebiegu ATO wynika, że była to decyzja wymuszona słabością sił rządowych na Ługańszczyźnie, a nie rzeczywista próba znalezienia konsensusu.

podejmowaną nie tylko przez lokalne struktury władzy¹⁴⁵, lecz także przez szczeble centralne¹⁴⁶. Wynikało to także najprawdopodobniej z totalnego chaosu w strukturach nowej władzy, która do tego stopnia była pozbawiona narzędzi kontroli, że p.o. prezydent Turczynow dowiedział się o zajęciu Krymu przez Rosjan z telewizji¹⁴⁷. Na jego pytania na temat działań armii wobec inwazji naczelnik Sztabu Generalnego gen. Jurij Ilin odpowiadał ze spokojem, że (...) *zamierzają zorientować się w sytuacji*¹⁴⁸. Niedługo potem gen. Ilin wyjechał na Krym zajęty przez Rosjan i wydał odezwę do ukraińskich żołnierzy, aby nie strzelali do swoich rosyjskich braci¹⁴⁹. Pomimo nieudanego przejścia budynku w akcji siłowej oraz nieskuteczności prób przekupienia federalistów nie odcięto budynku SBU od wody, prądu, gazu i zaopatrzenia

Dowiół tego dalszy przebieg ATO, w czasie którego na żądanie p.o. prezydenta Turczynowa (pomimo oporu Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy) przeciw separatystom użyto samolotów bojowych. Zob. Г. Гусев, «Западные дипломаты не верили...; Военные действия в Луганске...; «ЛНР». История одной...

¹⁴⁵ O skali kolaboracji z Rosjanami świadczy to, że po zajęciu Krymu na służbę FR przeszło 70 proc. żołnierzy z tamtejszych jednostek armii ukraińskiej, 90 proc. oficerów SBU i 99 proc. funkcjonariuszy milicji. Znaleźli się tam także dowódcy wyznaczeni przez nową władzę Ukrainy, jak np. kontradmirał Denis Walentynowicz Bieriezowski, który był mianowany nowym dowódcą Floty Czarnomorskiej, po czym poddał ją Rosjanom i został dowódcą Floty Pacyficznej FR. Z kolei 25 Brygada, wysłana na początku ATO do Słowiańska w Kramatorsku, złożyła broń i przeszła na stronę separatystów. Zob. Г. Гусев, «Западные дипломаты не верили...; Державна зрада! Капітан здав росіянам єдиний український підводний човен – ТЧН, YouTube, 4 VII 2022 r., <https://www.youtube.com/watch?v=4wIWVAV4U> [dostęp: 29 IX 2022]; ЗРАДА в КРЬИМУ. Главные предатели Украины РЕШИЛИСЬ на НЕПОПРАВИМОЕ – Гражданская оборона, YouTube, 19 V 2022 r., <https://www.youtube.com/watch?v=vZa6k6EBYX8> [dostęp: 28 IX 2022]. Igor Girkin w wywiadzie udzielonym ukraińskiemu dziennikarzowi Dmytrze Gordonowi wyjaśnił to moralną gotowością zarówno armii, jak i służb Krymu i Donbasu do odrzucenia państwowości ukraińskiej. Była ona spowodowana biedą, korupcją, złym wyposażeniem. Zob. też: Гиркин (Стрелков). Донбасс...; Русская весна...

¹⁴⁶ Z Janukowyczem uciekli do Rosji także ministrowie oraz szefowie MSW, służb specjalnych i innych służb państwowych. Wszyscy oni pozostawili po sobie struktury obsadzone przez zaufanych ludzi. Zob. Г. Гусев, «Западные дипломаты не верили...

¹⁴⁷ Tamże.

¹⁴⁸ Tamże.

¹⁴⁹ Trzeba podkreślić, że gen. Ilin, nawet gdyby nie był zdrajcą, nie byłby w stanie nic zrobić, gdyż Siły Zbrojne Ukrainy w tamtym okresie dysponowały 5 tys. żołnierzy zdolnymi do działań (niestety w armii było jedynie 4,5 tys. kompletów butów). Rząd ukraiński wysłał do Perekopu 79 Brygadę z Nikolajewa, ale trasę 186 km zdołały przebyć jedynie dwa transportery opancerzone. Z tego powodu Julia Tymoszenko w rzeczywistości oddała oligarchom w zarząd administrację wschodnich obwodów, gdyż ci dysponowali olbrzymimi prywatnymi armiami. Zob. Г. Гусев, «Западные дипломаты не верили...; Новая Украина. Фильм 1... W Ługańszczyźnie rząd ukraiński wypłacał jedynie 1/4 funduszy na armię, służby państwowe i zobowiązania socjalne. Pozostałe środki pochodziły od prywatnych darczyńców. Zob. Военные действия в Луганске...

z zewnątrz, nie otoczono terenu szczelnym kordonem. To z kolei pozwalało na stałą obecność na terenie cywili i dziennikarzy¹⁵⁰, okupujący zaś mogli spokojnie dyktować władzy swoje warunki.

Buntownicy wysuwali żądania uwolnienia „więźniów politycznych”¹⁵¹, amnestii dla milicjantów i funkcjonariuszy Berkutu (ukr. Беркут), oskarżonych o przekroczenie uprawnień w czasie protestów na kijowskim Majdanie¹⁵², oraz przeprowadzenia referendum w obwodzie ługańskim, które miałyby zdecydować o samorządności regionu¹⁵³. Na tym etapie nie było hasła secesji, choć jej ukryta groźba pojawiła się w postaci powołania Parlamentu Republiki Ługańskiej, gdyby władze nie wypełniły ich żądań. Jednak nawet po kilku dniach wciąż nie przedstawiono żądań politycznych i nie sformułowano podstaw ideowych¹⁵⁴, poza domaganiem się przywrócenia języka rosyjskiego jako języka urzędowego oraz zwiększenia puli funduszy pozostających w regionie¹⁵⁵. Przy wypracowaniu jakiegoś stanowiska politycznego pomagał rebeliantom Sergiej Dunajew, deputowany Werchownej Rady (tj. ukraińskiego parlamentu) z ramienia Partii Regionów¹⁵⁶. Już na tym etapie separatyści powtarzali hasła zgodne z rosyjską propagandą o „faszystowskim przewrocie w Kijowie”¹⁵⁷ i konieczności samoobrony Ługańszczyzny przed nacykami

¹⁵⁰ *Как начиналась война на Луганщине...*

¹⁵¹ Chodziło im głównie o lidera Gwardii Ługańskiej Aleksandra Charitonowa i prorosyjskiego członka Rady Obwodu Arsena Klinczajewa.

¹⁵² Duża część formacji milicyjnych uczestniczących w walkach na Majdanie była sprowadzona ze wschodnich rejonów kraju.

¹⁵³ *Захватчики здания СБУ в Луганске выдвинули требования*, http://frazza.ua/news/08.04.14/192963/zahvatchiki_zdaniya_sbu_v_luganske_vydvinuli_trebovanija.html [dostęp: 21 IX 2022]; *Что требуют «федералисты»...*

¹⁵⁴ Było za to połączenie idei politycznych i teorii spiskowych pomieszanych z nastrojami religijnymi. Zob. *Военные действия в Луганске...*

¹⁵⁵ *Захват управления СБУ...* Można to wytłumaczyć tym, że za siłowe zajęcie budynku SBU odpowiadali ludzie o niskim poziomie kultury politycznej, którzy nie utożsamiali się z językiem ukraińskim, zostali opłaceni jedynie za przeprowadzenie działań kinetycznych. Zob. *Военные действия в Луганске...* Żądania federalizacji były podnoszone na wschodzie i południowym wschodzie Ukrainy od 2004 r. W dniu 22 II 2014 r. w Charkowie odbył się zjazd deputowanych z południowo-wschodnich obwodów, w czasie którego podjęto decyzję o niepodporządkowaniu się „kijowskiej juncie”. Można więc stwierdzić, że separatystyczne koncepcje państwa federalnego były dobrze znane zarówno politycznym elitom wschodnich rejonów, jak i władzom w Kijowie. Zob. wywiad Tatiany Oriel z gen. Petrulewiczem...; Г. Гусев, *«Западные дипломаты не верили...»; Виктор Янукович. Удар...*

¹⁵⁶ *Что происходит в Луганске...*

¹⁵⁷ Przed zajęciem siedziby SBU pojawiły się plakaty z podobiznami „faszystów”: Piotra Poroszenki, Aleksandra Turczynowa, Witalija Kliczki, Arsenija Jaceniuka i Olega Tiagniboka. Towarzyszyła im galeria zdrajców, którą otwierali Wiktor Janukowycz, Aleksander Jefremow i Mykoła Azarow. Świadczy

(zdrobniała nazwa nacjonalistów – dop. red.). Jednocześnie w całym regionie odnotowano wiele lokalnych inicjatyw środowisk prorosyjsko-separatystycznych mających na celu zablokowanie przedostania się ukraińskiej Gwardii Narodowej i Prawego Sektora¹⁵⁸ w kierunku Ługańska¹⁵⁹. Co ciekawe, powstające punkty kontrolne i barykady na trasach wiodących w tym kierunku były obsadzone nie tylko przez prorosyjskich aktywistów, lecz także przez milicję drogową¹⁶⁰.

W dniach 8–9 kwietnia 2014 r. tłumy manifestantów zgromadziły się wokół ługańskiej jednostki wojskowej, żądając od armii zachowania neutralności¹⁶¹. Dowództwo jednostki zadeklarowało nieopuszczanie koszar przez żołnierzy i nieingerowanie w procesy polityczne, w związku z czym tłumy się rozeszły, a na miejscu pozostali jedynie obserwatorzy, których zadaniem było informowanie o ewentualnych ruchach sił zbrojnych i blokowanie wyjścia wojska z koszar¹⁶².

W tym czasie powstawały zręby separatystycznej formacji zbrojnej. Separatyści werbowali i szkolili ochotników, wykorzystując przechwycone zapasy broni. Jednocześnie stosowali terror wobec przeciwników politycznych oraz proukraińskich mediów, między innymi wprowadzali „sądy ludowe”, które pozwalały zgromadzonej w sali sądowej publiczności przegłosowywać wyroki (w tym karę śmierci)¹⁶³. Rozpoczęcie Antyterrorystycznej Operacji na wschodzie Ukrainy przez ukraińskie władze oraz pogarszająca się sytuacja w obwodzie wywołały masową ucieczkę ludności – z 500-tysięcznego Ługańska wyjechała niemal połowa mieszkańców¹⁶⁴.

to o tym, że separatyści nie byli kontrolowani przez poprzednie władze. Zob. *Захват управления СБУ...* Na wschodzie Ukrainy uważano Janukowycza za tchórza, który nie potrafił w zdecydowany sposób rozwiązać problemu Majdanu. Zob. też: *Виктор Янукович. Удар...*

¹⁵⁸ Rozpowszechniano ponadto plotki o ogromnej liczbie autobusów z aktywistami Prawego Sektora, którzy rzekomo jechali z Kijowa i zachodniej Ukrainy, aby brutalnie spacyfikować protesty separatystów na wschodzie.

¹⁵⁹ Tak zwane blok-posty (improvizowane punkty kontroli wjazdu na dane terytorium) powstały m.in. w Krasnym Łuczcu, Rubieźnym, Antracycie, Rowienkach.

¹⁶⁰ *Красный Луч. Перекресток. 07.04.2014 год*, <http://redrey.com.ua/news/city/4158--07042014-> [dostęp: 22 IX 2022]. Milicja drogowa ściśle współpracowała z prorosyjską Gwardią Ługańską, której liczba członków już wtedy wynosiła 8–10 tys. Zob. wywiad Tatiany Orieli z gen. Petrulewiczem...

¹⁶¹ Ataki na budynki administracji, jednostki wojskowe i Straży Granicznej rozpoczęły się 5 IV 2014 r. w całym obwodzie. Większość jednostek wojskowych bez rozkazów wyszła poza granice Ługańszczyzny. Zob. *Военные действия в Луганске...*

¹⁶² *Что происходит в Луганске...*

¹⁶³ *Военные действия в Луганске...*

¹⁶⁴ Tamże. Już w 2015 r. ze strefy ATO uciekło ponad milion mieszkańców Donbasu. Warto dodać, że działająca niejawnie armia rosyjska próbowała zapanować nad anarchią zalewającą wschodnią Ukrainę. Temu prawdopodobnie służyło likwidowanie coraz trudniejszych do kontrolowania watażków, m.in. Giwiego, Betmana, Motoroły, Batii czy Aleksieja Mozgowoja. Zob. *«ЛНР». История одной...*

Był to początek powstania zbrojnego, które szybko przeistoczyło się w niejawną interwencję armii FR w Ukrainie. Bez przejścia magazynu z bronią w Ługańsku stworzenie uzbrojonych struktur insurekcyjnych byłoby znacznie trudniejsze.

Wnioski

Wydarzeń opisanych w artykule nie da się wyjaśnić za pomocą zjawisk charakterystycznych dla postsowieckich struktur państwowych, jakimi są między innymi immanentna korupcja oraz nieudolność wynikająca zarówno z niezdolności urzędników do wykonywania zadań innych niż rutynowe, jak i z wyuczzonej bierności, będącej sposobem obrony przed koniecznością podejmowania niebezpiecznych decyzji. Nawet najbardziej skorumpowane reżimy Trzeciego Świata zwykle nie tracą zdolności do brutalnych działań w sytuacji zagrożenia systemu¹⁶⁵. Zachowania wysokich rangą oficerów SBU i milicji w trakcie szturm na siedzibę SBU były niewiarygodne z punktu widzenia pragmatyki działań jakichkolwiek struktur siłowych w sytuacji zagrożenia (wewnętrznego i zewnętrznego) bezpieczeństwa państwa. Brak jakiegokolwiek prewencji, prób zapobieżenia gromadzeniu się tłumów, zatrzymywania na rogatek miasta autobusów z uczestnikami, aresztowania agresywnych i pijanych osób¹⁶⁶, a wreszcie użycie od 6 proc. do 20 proc. stanu osobowego SBU oraz niecałego procentu (0,58 proc.) stanu osobowego garnizonu MSW do ochrony jednego z najważniejszych miejsc dla bezpieczeństwa państwa nie daje się w prosty sposób wyjaśnić. **Jedynym wyjaśnieniem prowadzenia tak dużej liczby działań sprzecznych z elementarnymi zasadami bezpieczeństwa mogłaby być świadoma taktyka kierownictwa służb państwowych.** I choć pozornie może to brzmieć jak teoria spiskowa, mechanizm tych zdarzeń jest łatwy do zrozumienia. W całej przestrzeni postsowieckiej wytworzyła się specyficzna sytuacja społeczno-polityczna polegająca na dążeniu rządzących (lub aspirujących do władzy) ugrupowań politycznych do obsadzania najważniejszych stanowisk w służbach specjalnych, formacjach policyjnych, sądownictwie, prokuraturze, administracji i armii. Było to spowodowane z jednej strony chęcią kontrolowania instytucji państwowych, które ze względu na wysoki poziom korupcji mogłyby potencjalnie zagrozić politykom uwikłanym w nielegalną działalność, z drugiej zaś posady państwowe (zwłaszcza na lepiej płatnych

¹⁶⁵ Widać to na przykładach historycznych, np. w tłumieniu protestów społecznych w PRL, czy obecnie, kiedy to skorumpowany reżim irański reaguje brutalną agresją na grupowe wystąpienia społeczeństwa.

¹⁶⁶ Jak wiadomo z relacji świadków, te czynności nakładały się na siebie, a to z kolei dawało milicji podstawy prawne do przeprowadzenia interwencji.

stanowiskach kierowniczych) były sposobem na zabezpieczenie rodzin, przyjaciół i znajomych polityków, zainteresowanych budowaniem własnych sieci klientelistycznych na koszt podatnika.

Wynika z tego, że Rosjanie nie musieli korumpować i werbować poszczególnych oficerów czy urzędników, jeśli mieli dostęp do wpływowych polityków szczebla centralnego i lokalnego. Każdy z nich, na skutek rozbudowanych sieci klientelistycznych, był gwiazdą socjometryczną¹⁶⁷ w tym znaczeniu, że od każdego z nich rozciągały się szerokie sieci wpływów na wszystkie instytucje państwowe. Każdy z polityków niższego szczebla był powiązany z protektorem więzi typu klientelistycznego, tj. swoje stanowisko, apanaże i awanse zawdzięczał wsparciu protektora. Dlatego nie tylko miał wobec niego zobowiązania, lecz także zdawał sobie sprawę z tego, że jego egzystencja jest zależna od protektora¹⁶⁸. Osoby powiązane z lokalnymi politykami były zatrudniane głównie w centrach decyzyjnych szierarchizowanych instytucji państwowych, w których obowiązywało poddanie się rozkazom. Tak uplasowane osoby wypełniały polecenia protektorów, którzy z kolei realizowali polecenia kuratorów z rosyjskich służb specjalnych. W ten sposób można było wykorzystać te instytucje do celów sprzecznych z interesami ich państwa.

Wschód i południowy wschód Ukrainy były matecznikiem wyborczym Partii Regionów¹⁶⁹, tak więc utrata władzy przez Janukowycza, a następnie przejście jej przez partie „majdanowe” było dla kierownictwa Partii Regionów jednoznaczne z odsunięciem od zysków płynących z działalności korupcyjnej (w tym od możliwości budowania politycznego zaplecza z wykorzystaniem stanowisk państwowych). Z kolei dla całej rosyjskojęzycznej społeczności zamieszkującej wschód i południe było to jednoznaczne z utratą jakiegokolwiek reprezentacji partyjnej, co z kolei skutkowało między innymi zakwestionowaniem zarówno podstawowych praw, jak i posługiwania

¹⁶⁷ W naukach społecznych przez „gwiazdę socjometryczną” rozumie się osobę, „która w trakcie badań metodą socjometrii uzyskała najwięcej pozytywnych wyborów. Jest to osoba najczęściej wybierana jako potencjalny partner interakcji, wobec której wiele osób ma pozytywne odczucia sympatii, przyjaźni itp. lub która wybierana jest jako osoba kompetentna”. Zob. hasło: „gwiazda socjometryczna”, Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Gwiazda_socjometryczna [dostęp: 26 I 2023].

¹⁶⁸ Ta sytuacja skomplikowała się w późniejszych latach, co było związane z tym, że w Ukrainie pojawiło się wiele konkurujących ze sobą ośrodków wpływu. Ważną rolę odgrywały też osoby spoza Ukrainy, niezainteresowane uwzględnianiem dotychczasowych sieci układów, realizujące interesy obcych państw.

¹⁶⁹ Zob. mapę ilustrującą wsparcie Janukowycza (jako lidera Partii Regionów) w wyborach: *Карта распределения голосов по областям между лидерами на выборах Президента Украины в первом туре*, [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%8B_%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5_\(2010\)#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Ukraine_ElectionsMap_2010-1_ru.svg](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%8B_%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5_(2010)#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Ukraine_ElectionsMap_2010-1_ru.svg) [dostęp: 7 X 2022].

się językiem rodzimym. Tak więc struktury centralne i lokalne Partii Regionów miały interes prywatny i polityczny w zainicjowaniu ruchu separatystycznego. Chciały w ten sposób wymusić na nowej władzy ustępstwa polityczne, za pomocą których jej działacze mogli powrócić do władzy, choćby w swoich matecznikach wyborczych. Nałożyło się to na autentyczne wzburzenie sporej części ludności wywołane ograniczaniem jej praw do własnej kultury i języka, które ostatecznie przybrało charakter żądania federalizacji tej części Ukrainy¹⁷⁰. Rosyjskie służby mogły więc wykorzystać zaistniałą sytuację i dotrzeć do oficerów i urzędników zależnych od swoich patronów, mogły kreować i jednocześnie podgrzewać społeczny sprzeciw, który wskutek działań prowokatorów z FSB i GU przekroczył granicę wyznaczoną prawem, co spowodowało dalszą radykalizację postaw uczestników¹⁷¹.

Takie działania rosyjskich służb umożliwiły symulowanie wewnątrzukraińskiego charakteru wydarzeń, a przede wszystkim pozwoliły na uniknięcie interwencji Zachodu. Udało się też ukryć przed obywatelami, zarówno własnymi, jak i ze wschodniej Ukrainy, rzeczywisty (geopolityczny i agresywny) charakter działań, przez określanie kolejnych kroków Moskwy jako „obrony rosyjskiej mniejszości przed zachodnioukraińskim nazizmem”.

Ścisłe, klientelistyczne powiązanie służb państwowych z politykami zostało wykorzystane przez rosyjskie służby jako narzędzie do sparaliżowania ukraińskiego aparatu władzy, niezbędne do eskalacji wewnętrznego konfliktu służącego wyłącznie interesom geopolitycznym Federacji Rosyjskiej.

Bibliografia

Borum R., *Psychology of Terrorism*, University of South Florida 2004.

Brzeziński Z., *Wielka szachownica*, Warszawa 1999.

Cannon W.B., *The Wisdom of the Body*, London 1932.

Hall E., *Ukryty wymiar*, Warszawa 1978.

¹⁷⁰ Mimo że powszechnie używa się określenia „ugrupowania prorosyjskie”, to jednak, przynajmniej na początku, nie propagowały one hasła dołączenia się do FR. Zarówno Partia Regionów, jak i ludność rosyjskojęzyczna chciały autonomii, dzięki której byłyby zachowane prawa językowo-kulturowe oraz korupcyjno-klientelistyczne struktury dotychczasowej władzy. Dopiero dalsza eskalacja doprowadziła do rusyfikacji ruchu i ostatecznie do inkorporacji obu republik do FR.

¹⁷¹ Uczestnicy wydarzeń w Ługańsku automatycznie stawali przed wyborem: odpowiadać przed ukraińskim prokuratorem czy eskalować napięcie do takiego poziomu, na którym struktury ukraińskiego państwa stawałyby się bezsilne wobec przestępców.

Ryabinin Y., *The Basic Causes of the Contemporary Separatism*, „Journal of Geography, Politics and Society” 2017, nr 7, s. 5–9.

Sayers M., Kahn A.E., *The Great Conspiracy against Russia*, New York 1946.

Świerczek M., *Czynnik polski w rosyjskiej grze propagandowej o Ukrainę*, „Bezpieczeństwo Międzynarodowe” 2013, nr 0.

Świerczek M., *Jak Sowieci przetrwali dzięki oszustwu. Sowiecka decepcja strategiczna*, Warszawa 2021.

Świerczek M., *Krucjata 1935*, Warszawa 2022.

Świerczek M., *Wojna hybrydowa jako strategia polityczna. Próba analizy historycznej na przykładzie działań ZSRS wobec II RP*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017, nr 16, s. 81–97.

Wójcik S., *Na 30-lecie wyborów w Polsce*, „Zeszyty Historyczne” 1978, z. 43, s. 16–43.

Literatura rosyjska i ukraińska

Атраментова Л.А. і ін., *Этническая консолидация на Украине и её роль в популяционных, медико-генетических и фармакогенетических исследованиях*, w: *Генетика человека и патология. Проблемы эволюционной медицины. Сборник научных трудов*, В.А. Степанов (red.), Томск 2014.

Гуськова Е.Ю., *Сербы в необъявленной войне конца XX века. «Сохраняйте улыбку – это стиль Белграда»*, „Славянский мир в третьем тысячелетии” 2015, t. 10.

Торба В., *Захват Луганской СБУ. Год безнаказанности*, „День” 2015, nr 60.

Źródła internetowe

Archivfund bestätigt Sicht der Russen bei Nato-Osterweiterung, Welt, 18 II 2022 r., <https://www.welt.de/politik/ausland/article236986765/Nato-Osterweiterung-Archivfund-bestaetigt-Sicht-der-Russen.html> [dostęp: 18 II 2022].

Cohen A., *Putin's Valdai folly. Attacking the U.S. while standing on a shaky economy is unwise*, „The Washington Times”, 30 X 2014 r., <https://www.washingtontimes.com/news/2014/oct/30/cohen-putins-valdai-folly/> [dostęp: 17 VIII 2022].

Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2022), https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220627-def-exp-2022-en.pdf [dostęp: 17 V 2023].

Fata D., *Putin Announced His Manifesto Against the West Fifteen Years Ago. His Story Hasn't Changed*, The Bulwark, 7 II 2022 r., <https://www.thebulwark.com/putin-announced-his-manifesto-against-the-west-fifteen-years-ago-his-story-hasnt-changed/> [dostęp: 30 VIII 2022].

Fried D., Volker K., *The Speech In Which Putin Told Us Who He Was*, Politico, 18 II 2022 r., <https://www.politico.com/news/magazine/2022/02/18/putin-speech-wake-up-call-post-cold-war-order-liberal-2007-00009918> [dostęp: 30 VIII 2022].

Friedman G., *The Real World Order*, Stratfor, 18 VIII 2008 r., <https://worldview.stratfor.com/article/real-world-order> [dostęp: 19 VIII 2008].

Gradirovski S., Esipova N., *Russian Language Enjoying a Boost in Post-Soviet States*, Gallup, 1 VIII 2008 r., <https://news.gallup.com/poll/109228/Russian-Language-Enjoying-Boost-PostSoviet-States.aspx> [dostęp: 9 III 2023].

Harding L., *Russia threatening new cold war over missile defence*, „The Guardian”, 11 IV 2007 r., <https://www.theguardian.com/world/2007/apr/11/usa.topstories3> [dostęp: 2 IX 2022].

Laack S., *Mehrheit stimmt für Russisch als zweite Amtssprache*, Tagesschau, <http://www.tagesschau.de/ausland/ukraine344.html> [dostęp: 24 IX 2022].

Lopatonok I., Stone O., *Revealing Ukraine*, YouTube, 9 III 2022 r., <https://www.youtube.com/watch?v=jhu3lfgHhCI> [dostęp: 10 VIII 2022].

Lopatonok I., Stone O., *Ukraine on Fire*, YouTube, 20 VIII 2021 r., <https://www.youtube.com/watch?v=pKcmNGvaDU8> [dostęp: 23 VIII 2022].

Military spending in Russia from 1993 to 2022, <https://www.statista.com/statistics/1203160/military-expenditure-russia/> [dostęp: 17 V 2023].

Russia: After Ukraine, Stratfor, 11 XII 2004 r., <https://worldview.stratfor.com/article/russia-after-ukraine-free-access> [dostęp: 19 VIII 2008].

Russischer Angriff auf Kiew – Patriot-System offenbar beschädigt, Spiegel, 16 V 2023 r., <https://www.spiegel.de/ausland/ukraine-russland-news-kiew-meldet-alle-18-raketen-abgeschossen-a-8025e47a-db57-473b-a2a8-6c83443171e3> [dostęp: 17 V 2023].

Schwarz P., *Walka o władzę na Ukrainie a strategia hegemonii Ameryki*, <http://www.wsws.org/de/pl/2004/dez2004/ukr1-d28.shtml> [dostęp: 11 VI 2013].

Shanker T., Kulish N., *Russia Lashes Out on Missile Deal*, „The New York Times”, 15 VIII 2008 r., <https://www.nytimes.com/2008/08/15/world/europe/16poland.html?hp> [dostęp: 1 IX 2022].

Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/etnos;2557154> [dostęp: 6 X 2022].

Transparency International Ukraine (Трансперенці Інтернешнл Україна), *Corruption Perceptions Index*, <https://www.transparency.org/en/countries/ukraine> [dostęp: 17 V 2023].

Ukrainian salary map, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ukrainian_salary_map.png [dostęp: 24 IX 2022].

Watson R., *Putin's speech: Back to cold war?*, BBC, 10 II 2007 r., <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6350847.stm> [dostęp: 17 VIII 2022].

Wiegrefe K., *Neuer Aktenfund von 1991 stützt russischen Vorwurf*, „Der Spiegel”, 18 II 2022 r., <https://www.spiegel.de/ausland/nato-osterweiterung-aktenfund-stuetzt-russische-version-a-1613d467-bd72-4f02-8e16-2cd6d3285295> [dostęp: 21 II 2022].

Rosyjskie i ukraińskie źródła internetowe

Буткевич Б., *Как захватывали луганскую СБУ. Офицер спецслужб – о «русской весне» и о том, почему в СБУ до сих пор работают сепаратисты*, Аргумент, 16 XII 2015 r., <https://argumentua.com/stati/kak-zakhvatyvali-luganskuyu-sbu> [dostęp: 5 VIII 2022].

Вятрович В., *Конец советской империи. 1991-й в Украине в документах КГБ*, Аргумент, 19 I 2012 r., <https://argumentua.com/stati/konets-sovetskoi-imperii-1991-i-v-ukraine-v-dokumentakh-kgb> [dostęp: 6 IX 2022].

В захвате админзданий Луганска участвовали 3,5 тысячи студентов из России, „Телеканал Прямий”, 15 XI 2017 r., <https://prm.ua/ru/v-zahvate-adminzdanij-luganska-uchastvovali-3-5-tyisyachi-studentov-ix-rossii-eks-sotrudnik-sbu/> [dostęp: 5 VIII 2022].

Виктор Янукович. *Удар властью*, YouTube, 7 VII 2021 r., <https://www.youtube.com/watch?v=zyMSuxjpEhE> [dostęp: 3 IX 2022].

В Луганске штурмовали здание СБУ, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=6rpgpZvm-W4k> [dostęp: 18 IX 2022].

В Луганске появился «народный губернатор», Интерфакс, 21 IV 2014 r., <https://www.interfax.ru/world/372935> [dostęp: 5 VIII 2022].

Внутри Луганской СБУ: взрывчатка, патроны, арсенал автоматов, YouTube, 9 IV 2014 r., <https://www.youtube.com/watch?v=qRFU7OChuXs> [dostęp: 15 X 2022].

Военные действия в Луганске: Захват базы СБУ террористами, а люди покидают опасный регион, YouTube, 6 VI 2014 r., <https://www.youtube.com/watch?v=YbwOdOIM3Ns> [dostęp: 17 IX 2022].

Военный конфликт в Донбассе: ключевые даты и факты, BBC News Russian, 14 IV 2017 r., <https://www.bbc.com/russian/features-39598555> [dostęp: 5 VIII 2022].

Возле СБУ в Луганске готовятся к штурму и продолжают укреплять баррикады, Схід.info, https://cxid.info/113524_vozle-sbu-v-luganske-gotovyatsya-k-shturmu-i-prodolzhayut-ukreplyat-barrikady-foto.html [dostęp: 22 IX 2022].

Все оружие СБУ под контролем сепаратистов в Луганске, YouTube, 7 IV 2014 r., https://www.youtube.com/watch?v=Ruk63o8IQ_Q [dostęp: 25 IX 2022].

Генерал СБУ Александр Петрулевич. „ГОРДОН”, YouTube, 19 I 2018 r., <https://www.youtube.com/watch?v=IQOxmkC5YNc> [dostęp: 24 IX 2022]

Гиркин (Стрелков). Донбасс, МН17, Гаага, ФСБ, полудохлый Путин, Сурков, Божий суд. „ГОРДОН” (2020), YouTube, 18 V 2020 r., https://www.youtube.com/watch?v=hf6K6pjK_Yw [dostęp: 1 IX 2022].

Гусев Г., «Западные дипломаты не верили, что мы выстоим». Александр Турчинов рассказывает как весной-летом 2014 года занял все высшие посты в Украине, заново строил власть и начал АТО, Бабель, 23 VIII 2021 r., <https://babel.ua/ru/texts/68499-zapadnye-diplomaty-ne-verili-chto-my-vystoim-aleksandr-turchinov-rasskazyvaet-kak-vesnoy-letom-2014-goda-zanyal-vse-vysshie-posty-v-ukraine-zanovo-stroil-vlast-i-nachal-ato> [dostęp: 5 VIII 2022].

Державна зрада! Капітан здав росіянам єдиний український підводний човен – ТСН, YouTube, 4 VII 2022 r., <https://www.youtube.com/watch?v=4w1WVAuAV4U> [dostęp: 29 IX 2022].

«Двери войны в Луганской области открыл - генерал Гуславский», - заявил на суде Ефремов, YouTube, 4 III 2019 r., <https://www.youtube.com/watch?v=f5a7-UEI9f0> [dostęp: 11 IX 2022].

Донбасс: война, изоляция, безысходность. Новости никому не нужного региона, YouTube, 23 XII 2020 r., <https://www.youtube.com/watch?v=Yk7ilJMdo14> [dostęp: 17 IX 2022].

«Донбасс за нами». Официальный клип премьера, YouTube, 11 V 2021 r., <https://www.youtube.com/watch?v=JQUiYm6iK7c> [dostęp: 1 VIII 2022].

Захват Луганского СБУ: появились признания свидетелей, Апостроф, 16 XI 2016 r., <https://apostrophe.ua/news/society/accidents/2016-11-16/zahvat-luganskogo-sbu-poyavilis-priznaniya-svideteley-/77260> [dostęp: 5 VIII 2022].

Захват СБУ в Луганске – версия экс-главы СБУ в области, Гордон <https://gordonua.com/publications/petrulevich-terroristicheskie-gruppy-gru-rossii-uzhe-v-kieve-i-zhdut-signala-29825.html> [dostęp: 1 IX 2022].

Захват управления СБУ в луганской области: день восьмой, „Укринформ”, 13 IV 2014 r., https://www.ukrinform.ru/rubric-other_news/1647726-zahvat_upravleniya_sbu_v_luganskoy_oblasti_den_vosmoy_1623586.html [dostęp: 5 VIII 2022].

Захватчики здания СБУ в Луганске выдвинули требования, http://frazua/news/08.04.14/192963/zahvatchiki_zdaniya_sbu_v_luganske_vydvinuli_trebovaniya.html [dostęp: 21 IX 2022].

ЗРАДА в КРЫМУ. Главные предатели Украины РЕШИЛИСЬ на НЕПОПРАВИМОЕ – Гражданская оборона, YouTube, 19 V 2022 r., <https://www.youtube.com/watch?v=vZa6k6E-VYX8> [dostęp: 28 IX 2022].

Институт истории РАН возрождает понятие «Новороссия», wywiad z dyr. Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk Jurijem Pietrowem, BBC News Russian, 16 VII 2014 r., https://www.bbc.com/russian/russia/2014/07/140716_russia_ukraine_history_paper [dostęp: 15 IX 2022].

Как начиналась война на Луганщине. Рассказ офицера СБУ, „Корупція Інфо”, 22 XII 2014 r., <https://korupciya.com/dhsdhdh-dhdhndhdhdhdhndhfnfnoe-dhdhdhdhdh-dhdh-dhndhdhdhdh-dhdhdhu-dhdhfnfdhdhdh-dhndhndhundh-dhcdhdh/> [dostęp: 5 VIII 2022].

Карта распределения голосов по областям между лидерами на выборах Президента Украины в первом туре, [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%8B_%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5_\(2010\)#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%B-V:Ukraine_ElectionsMap_2010-1_ru.svg](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%8B_%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5_(2010)#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%B-V:Ukraine_ElectionsMap_2010-1_ru.svg) [dostęp: 7 X 2022].

Красный Луч. Перекресток. 07.04.2014 год, <http://redrey.com.ua/news/city/4158--07042014-> [dostęp: 22 IX 2022].

Кузьмук о министрах обороны Украины Саламатине и Лебедеве и главе СБУ Якименко, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=xxC1SPlwZg> [dostęp: 25 IX 2022].

«ЛНР». История одной авантюры, YouTube, 28 III 2015 r., <https://www.youtube.com/watch?v=cu97AEWt8HY> [dostęp: 1 X 2022].

Луганская СБУ в плену вооруженных сепаратистов: что творится внутри, YouTube, 9 IV 2014 r., <https://www.youtube.com/watch?v=bqyvtrWBbxs> [dostęp: 24 IX 2022].

МВД Украины: сепаратисты в Луганске не брали заложников и не минировали здание СБУ, Деловой Петербург, 9 IV 2014 r., https://www.dp.ru/a/2014/04/09/MVD_Ukraini_separatisti [dostęp: 16 IX 2022].

Наливайченко объяснил, почему террористам позволили захватить СБУ в Луганске, Obozrevatel, 30 IX 2015 r., <https://incident.obozrevatel.com/crime/93216-nalivajchenko-obyasnii-pochemu-terroristam-dali-zahvatit-luganskoe-upravlenie-sbu.htm> [dostęp: 5 VIII 2022].

Новая Украина. Фильм 1. Дикая деньги, YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=h4_u2LOzqIg [dostęp: 10 IX 2022].

Орел Т., wywiad z gen. Aleksandrem Petrulewiczem, „Бульвар Гордона” 2017, nr 15 (623), <https://www.openforest.org.ua/33282/> [dostęp: 5 VIII 2022].

Оружие. СБУ Луганск 24.04.2014, YouTube, 24 IV 2014 r., <https://www.youtube.com/watch?v=E-U1SfQwIVRg> [dostęp: 1 X 2022].

Освещение убийств на Майдане СМИ на Западе – грубое искажение *Интервью с Иваном Качановским*, East and West, 5 III 2019 r., <https://eastandwest.me/2019/03/05/interviyu-ivan-kachanovski-snaiperi-maidan/> [dostęp: 28 VIII 2022].

Профессор Иван Качановский (Канада): Масштабное расследование бойни на майдане, https://ruskline.ru/opp/2015/oktyabr/17/professor_ivan_kachanovskij_kanada_masshtabnoe_rassledovanie_bojni_na_majdane [dostęp: 1 IX 2022].

Профессор из Оттавы доказал: в гибели «Небесной сотни» виновны мятежники евромайдана, Live Journal, <https://urb-a.livejournal.com/12511220.html> [dostęp: 2 IX 2022].

Путин В., *Об историческом единстве русских и украинцев*, 12 VII 2021 r., <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> [dostęp: 30 III 2022].

Путин В., *Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев»*, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> [dostęp: 17 V 2023].

Путин В., *Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности*, <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> [dostęp: 30 III 2022].

Русская весна. Начало, YouTube, 15 I 2020 r., https://www.youtube.com/watch?v=bkIAOnth3_U [dostęp: 3 IX 2022].

СБУ по требованию митингующих освободила арестованных активистов в Луганской области, 6 IV 2014 r., <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1101119/amp> [dostęp: 23 IX 2022].

СБУ разоблачила диверсионную группу, планировавшую захват власти в Луганской области, Tass, 5 IV 2014 r., https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1099728?utm_source=ru.wikipedia.org&utm_medium=referral&utm_campaign=ru.wikipedia.org&utm_referrer=ru.wikipedia.org [dostęp: 28 IX 2022].

Стрижова О., *Годовщина захвата луганского СБУ: воспоминания очевидцев*, Radio Svoboda, 6 IV 2017 r., <https://www.radiosvoboda.org/a/28414815.html> [dostęp: 5 VIII 2022].

Судя по данным опроса, 40% украинцев хотят, чтобы русский язык стал официальным, <https://www.newsru.com/arch/world/14sep2004/lang.html> [dostęp: 9 III 2023].

У Луганську захоплено будівлю СБУ, YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=Uvtjt-TA_5z8 [dostęp: 16 IX 2022].

У нас на всех уровнях управления государством огромное количество агентов ФСБ, YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=OwNoS6Ay_0w [dostęp: 4 IX 2022].

Хмелько В.Є., *Лінгво-етнічна структура України: регіональні особливості й тенденції змін за роки незалежності*, http://www.kiis.com.ua/materials/articles_HVE/16_linguaethnical.pdf [dostęp: 25 IX 2022].

Что происходит в Луганске: захват СБУ и торги с властями, Odessa Daily, 17 IV 2014 r., <http://odessa-daily.com.ua/news/chto-proishodit-v-luganske-zahvat-sbu-i-torgi-s-vlastyami-id64412.html> [dostęp: 5 VIII 2022].

Что требуют «федералисты» с автоматами от луганского СБУ?, YouTube, 7 IV 2014 r., <https://www.youtube.com/watch?v=sWnmaI-2cvI> [dostęp: 17 IX 2022].

Экс-начальник Луганской СБУ Петрулевич: Террористические группы ГРУ России уже в Киеве и ждут сигнала, Гордон, 2 VII 2014 r., <https://gordonua.com/publications/Petrulevich-Terroristicheskie-gruppy-GRU-Rossii-uzhe-v-Kieve-i-zhdut-signala-29825.html> [dostęp: 22 IX 2022].

Dr Marek Świerczek

Funkcjonariusz Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.